Вступ до МАТВІЯ

Біблія говорить лише про одне євангеліє, але Матвій, Марк, Лука та Іван подають чотири окремі розповіді про прихід «доброї новини». Матвій, чиє ім'я означає «дар Господа», був євреєм і займався збором податків – заняттям, яке інші євреї ненавиділи, особливо коли зібрані податки йшли їхнім римським завойовникам (9:9). Прізвище Матвія було «Левій» (Марка 2:14). Він написав своє оповідання до знищення Єрусалиму (24:2). У ньому представлено п'ять великих промов Христа: 1) Нагірна проповідь з її заповідями блаженства та зразковою молитвою (розділи 5–7); 2) настанови з нагоди відправлення Дванадцятьох (розділ 10); 3) притчі про Царство Небесне (розділ 13); 4) ставлення до гордості та почуття вищості в Царстві (розділ 18); 5) передбачення про падіння Єрусалиму (розділ 24) і друге пришестя Христа (24:36 – 25:46). Кожна промова закінчується одним і тим же висловом: «Коли Ісус промовив усі ці слова…»

Зміст

1 – 4:11 Земні «вірчі грамоти» Царя

Його єврейський родовід/зачаття (1); народження (2); хрещення (3); спокушання (4:1–11)

4:12 – 14:12 Галилейське служіння Царя

Початок служіння (4:12–25); проповідь на горі (5 – 7); Його абсолютна влада та першість – над хворобами, простором, бісами, смертю, гріхом, культурою, природою тощо (8 – 9); наставляння Його посланців (10 – 11:19); Його противники (11:20 – 12:50); Його притчі (13); смерть Його предтечі (14:1–12)

14:13 – 17:21 Служіння Царя за межами Галилеї

Його співчуття людям, які стикалися з релігійним протистоянням (14:13 – 16:12); підтвердження Його особистості та очікуване заснування Церкви (16:13–20); провіщення Його смерті (16:21–28); прояв Його слави (17:1–13); наголос на вірі апостолів (17:14–21)

17:22 – 18:35 Повернення Царя в Галилею

Його зрада провіщена (17:22–23); Його покора закону (17:24–27); Його наголос на смиренні на прикладі віри дитини, непокоєння про заблудлих, гріх проти ближнього і бажання простити (18)

19 – 20 Служіння Царя в Юді та Переї

Його воля стосовно розлучення (19:1–12); поводження за прикладом дітей (19:13–15); небезпека бажання багатства (19:16–26), винагороди (19:27–30), визнання (20:1–16) і чинів (20:17–28); встановлення справжності Його як «Сина Давида» (20:29–34)

21 – 27 Останній тиждень земного служіння Царя і Його смерть (Єрусалим і околиці)

Його переможний в'їзд в Єрусалим (21:1–11); засудження вождів народу через очищення храму (21:12–17), прокляття смоківниці (21:18–22), питання про владу Івана (21:23–27), притча про двох синів (21:28–32), притча про виноградарів (21:33–46), притча про весілля (22:1–14), дискурс про податки (22:15–22), воскресіння (22:23–33), найбільша заповідь (22:34–40), син Давида (22:41–46), звинувачення фарисеїв (23:1–36), запустіння Єрусалиму/храму (23:37 – 24:35), підготовка до другого пришестя Христа (24:36 – 25:46); приготування Христа до Своєї смерті (26:1–30); Його зрада (26:31–56); Його суди (26:57 – 27:26); Його розп'яття (27:27–56); Його поховання (27:57–66)

28 Перемога Царя над смертю: Його воскресіння

Головна тема

Звертаючись до євреїв, Матвій стверджує, що Ісус із Назарета і справді був Царем/Месією («помазаником»), провіщеним старозавітними пророками. Він був довгоочікуваним «Сином Давида» (1:1; 9:27; 12:23; пор. 2 Самуїла 7:12; Ісаї 11:1; Єремії 23:5) і Сином Авраама (1:1), через якого всі народи будуть благословенні (Буття 12:3). Оскільки Ісус є Царем, усі євреї (і не-євреї, 28:19) повинні підкоритися Йому, схилитися перед Ним і прийняти Його Царство (вислів «царство небесне» вживається 33 рази; «царство Боже» – 5 разів; інші варіації «царства» зустрічаються ще 18 разів). Основне послання книги підсумовано в 5:17–20, проголошуючи сповнення та завершення релігії Мойсея через служіння Христа (тобто Його вчення та викупну жертву) і прихід Його Царства. Відсилки на Старий Заповіт зустрічаються близько 65 разів.

Спеціальні розділи

ХРИСТОС – НЕ ПЕТРО – Є СКАЛА 20
КОГО СТОСУЄТЬСЯ МАТВІЯ 19:3–12? 24
ЧИ НАСТАНЕ ВЕЛИКА СКОРБОТА? 32
КІНЦЕВІ ПРИМІТКИ 42

МАТВІЯ

[1:12] *Дивіться коментарі до Луки 3:27.*

[1:1–18] Скептики часто заявляли, що родоводи Христа в Матвія та Луки є, по-перше, суперечливими, оскільки вони не ідентичні, а по-друге, представляють події так, ніби Ісус народився від Йосифа, що неможливо, якщо Марія була незайманою.

Ці два звинувачення неправдиві. У відповідь на заяви про суперечливість родоводів один одному – якщо розмістити їх поруч, відразу стає очевидним кілька факторів. По-перше, Матвій повідомив про походження Христа лише від Авраама, у той час як Лука простежив його аж до Адама. По-друге, Матвій використав слово «породив», а Лука – «син», у результаті чого його родовід Христа йде в зворотному порядку від того, що навів Матвій. По-третє, від Авраама до Давида обидві генеалогічні лінії йдуть паралельно одна одній. По-четверте, починаючи з Давида, Матвій простежив родовід Христа по **батьківській** лінії (тобто, Йосифа) через Соломона, у той час як Лука простежив його по **материнській** лінії (через Марію) через брата Соломона, Натана.

По-п'яте, дві лінії (батьківська та материнська) перетинаються у шлюбах Шеалтіїла і Зеруббабела, а потім знову розходяться по двох синах Зеруббабела – Рисії та Авіуді. По-шосте, ці дві лінії знову перетинаються в останній раз у шлюбі Йосифа та Марії. Йосиф був кінцем **батьківської** лінії, а Марія була останньою в **материнській** лінії як дочка Іллі.

Про Йосифа сказано, що він був «сином» Іллі. Євреї використовували слово «син» принаймні в п'яти різних значеннях, які включали б і стосунки Йосифа з Іллєю. Зверніть увагу, що Йосиф був прямим нащадком Давида, а отже, і його престолу. Ось у чому полягає мета родоводу, наведеного Матвієм: він мав довести **законне** право Ісуса успадкувати престол Давида. Однак не менш важливим доказом було і Його кровне, або фізичне походження від Давида, чого не могло бути встановлено через Йосифа. Ця риса месіанства Христа була встановлена через Його матір Марію, яка також була кровним нащадком Давида (Луки 1:30–32). І кровна лінія, і престол Давида були необхідними змінними, які підтверджували месіанство Ісуса Христа.

Що стосується твердження, що в обох родоводах зазначено походження Ісуса від Йосифа, то очевидно, що родовід у Луки встановлює законне право Ісуса на престол як «сина», усиновленого Йосифом. Це видно з того, як Лука починає родовід такими словами: «А Сам Ісус… будучи, як вважали, сином…» (3:23). Твердження «як вважали» вказує на те, що Лука знав, що фізично це не так, але така була поширена думка серед людей того часу. Крім того, в генеалогії Христа у Матвія дієслово «породив» вживається 39 разів між Авраамом і Йосифом (вірші 2 – 16а). І все ж замість твердження, що Йосиф породив Ісуса, Матвій написав: «Яків породив Йосифа, чоловіка Марії, від якої народився Ісус, названий Христом» (1:16). У цьому зв'язку примітна фраза «від якої», що розкриває дивовижну правду, приховану в цьому вірші. В оригіналі тут використано відносний займенник жіночого роду *хес*, що може стосуватися лише Марії. Біблійні родоводи регулярно наголошують на батьках, які народжують дитину, але тут Матвій вказує, що Ісус отримав Свою людську природу лише від Своєї матері. Таким чином, виключається будь-яка участь Йосифа в народженні Христа, Сина Божого.

Родовід у Матвія	Родовід у Луки
Авраам	Авраам
Ісаак	Ісаак
Яків	Яків
Юда	Юда
Перец	Перец
Хецрон	Хецрон
Рам	Рам
Амінадаб	Амінадаб
Нахшон	Нахшон
Салмон	Салмон
Боаз	Боаз
Обед	Обед
Єссей	Єссей
Давид	Давид

Батьківська лінія	Материнська лінія
Соломон	Натан
Рехобоам	Маттат
Абія	Мена
Асаф	Мелей
Йосафат	Еліяким
Йорам	Йонам
Уззія	Йосиф
Йотам	Юда
Ахаз	Симеон
Хезекія	Левій
Манасія	Маттат
Амос	Йорим
Йосія	Еліезер
Єхонія	Ісус
	Ір
	Елмадам
	Косам
	Аддій
	Мелхій
	Нирій

Шеалтіїл
Зеруббабел } **Поєднання ліній** { Шеалтіїл
Зеруббабел

Авіюд	Рисій
Еліяким	Йоанан
Азор	Йода
Цадок	Йосих
Ахим	Семій
Еліюд	Маттатій
Елеазар	Маат
Маттан	Нангей
Яків	Еслій
Йосиф	Наум
	Амос
	Маттатій
	Йосиф
	Яннай
	Мелхія
	Левій
	Маттат
	Ілля
	Марія

[1:22–23] Приблизно за 700 років до народження обіцяного Месії Ісая пророкував про діву, яка «завагітніє й породить сина, і дасть йому ім’я Еммануїл» (7:14). Багато років потому апостол Матвій послався на пророцтво Ісаї, уточнюючи ще раз, що «дадуть Йому ім’я Еммануїл» (1:22–23). Багато кому цікаво, чому це ім’я ніколи не вживається в Новому Заповіті,

окрім цитати Матвія з Ісаї 7:14, якщо обіцяного Сина Марії мали звати «Еммануїл». Щоб краще зрозуміти, що мав на увазі Ісая під ім'ям Еммануїл, варто розглянути те, що пророк написав двома розділами пізніше, пророкуючи про Месію: «…його ім'я буде: Дивовижний, Порадник, Сильний Бог, Вічний Батько, Володар миру» (9:5). Чи під цим Ісая мав на увазі, що ім'я Месії буквально буде «Дивовижний», «Порадник» або «Вічний Батько»? Ні. Ці імена були дані для опису сутності Месії, а не як буквальні імена. За Своєю суттю син Марії дійсно був «Еммануїлом», але Його ім'я було «Ісус».

Подібну відмінність між характером та іменем можна знайти вже у другому розділі Книги Буття. Після того, як Бог створив Єву з ребра Адама, він сказав: «Це тепер кістка з моїх кісток і тіло з мого тіла, тому вона буде називатися жінкою, бо вона була взята з чоловіка» (Буття 2:23). Незважаючи на те, що Адам сказав: «вона буде називатися жінкою», через один розділ Мойсей записав, як «дав Адам своїй жінці ім'я: Єва» (3:20). Очевидно, Адам мав на увазі, що за своєю природою та, яку Бог створив із його ребра, була жінкою, а її ім'я буде «Єва».

[1:23] Навколо єврейського слова *алмах* в Ісаї 7:14 точилися нескінченні суперечки. Деякі наполягають на тому, що пророцтво Ісаї спочатку стосувалося політичних обставин, які мали місце в його дні. Молода жінка мала народити дитину, і до того часу, як ця дитина досягла повноліття, два царі, які викликали таке занепокоєння Ахаза, були б усунені як загрози. Інші не зважають на історичний контекст пророцтва Ісаї та наполягають, що в ньому йдеться виключно про народження Ісуса від діви. Ще інші зауважують, що старозавітні пророцтва можуть сповнюватися в різних сенсах, у тому числі типологічно та вторинно. Усі такі сповнення є ще одним доказом натхненності Біблії. Матвій використовує «вторинний» або «подвійний» сенс сповнення пророцтва в 2:14–15 і 2:17–18, де в оригінальному контексті писань Осії та Єремії розглядаються інші історичні обставини. У будь-якому випадку, усі такі дискусії в кінцевому підсумку не мають відношення до історичності та дійсності зачаття Христа від незайманої матері, оскільки автентичність цієї доктрини не залежить від написаного в Ісаї 7:14. Ми знаємо, що Марія була дівою, коли народила Ісуса, тому що Матвій прямо сказав: «Коли Його мати Марія була заручена з Йосифом, **перш ніж вони зійшлися**, виявилося, що вона мала в лоні від Духа Святого» (вірш 18), і що Йосиф «**не пізнав її**, аж поки вона *не* народила Сина свого [первонародженого]» (вірш 25). Лука точно підтверджує те саме, коли записує відповідь Марії на оголошення ангела, що вона зачне дитину: «І озвалася Марія до ангела: Як станеться це, **коли я чоловіка не знаю**? У відповідь ангел сказав їй: **Дух Святий зійде на тебе, і сила Всевишнього тебе огорне**; тому й Святе, Котре народиться, назветься Сином Божим» (Луки 1:34–35).

[2:1] Записи про раннє дитинство Ісуса в Євангеліях від Матвія та Луки повідомляють про різні події. Скептики звісно оголосили ці розповіді суперечливими, але їх більш ретельний аналіз показує, що жодної суперечності немає. Наприклад, у розповіді Луки Ісус нібито народився в яслах (Луки 2:7), але у версії Матвія Він народився в домі (Матвія 2:11). Проблема полягає в тому, що Матвій не зазначає, що Ісус народився в домі. Насправді з тексту стає зрозумілим, що події у 2-му розділі відбуваються після народження Ісуса. Через скільки часу? З контексту видно, що коли Ірод запитав мудреців про зірку Ісуса, він дізнався, що вона з'явилася за кілька місяців до прибуття мудреців. Потім Ірод використав цю інформацію, щоб наказати вбити всіх хлопчиків у цьому районі, яким було від двох років і менше (2:16). Отже, візит мудреців міг відбутися приблизно через 18 місяців після народження Ісуса. Ось чому так багато відмінностей між Матвія 2 і Луки 2. У Матвія ми не читаємо про пастухів у полі чи про ясла, тому що ці події відбулися за кілька місяців до подій, описаних у цьому розділі.

До того ж слід враховувати і те, що часто ці дві історії змішують і переказують у вертепі під час різдвяного сезону, що викликало певну плутанину. Часто розповідається історія про те, що три мудреці прийшли відвідати Ісуса, коли Він ще був немовлям і лежав у яслах. Насправді, в оповіданні ніде не сказано, скільки було мудреців і що вони коли-небудь бачили Його в яслах.

Натомість у тексті конкретно згадується, що Ісус і Його батьки були в будинку на той час, коли їх відвідали мудреці.

2:6 аМіхея 5:2
[2:13–15] *Дивіться коментарі до Луки 2:22– 39.*
2:15 аОсії 11:1
2:18 аЄремії 31:15

[2:23] У декого викликає здивування, чому слова «Він буде названий Назарянином» ніде не зустрічаються в Старому Заповіті, а Ісус ніколи не називається «Назарянином» у Новому Заповіті, окрім цього вірша. З цих причин критики Біблії часто включають Матвія 2:23 у списки біблійних «суперечностей» або «невідповідностей», які нібито спростовують натхненність Біблії. Як Матвій міг правдиво написати, що сім'я Ісуса переїхала до Назарету, «аби збулося сказане пророками, що Він буде названий Назарянином»?

По-перше, треба мати на увазі, що лапки були чужими для авторів книг Біблії, як і для всіх авторів античності. Чи могло бути так, що Матвій не мав на меті створити враження, що це твердження треба розуміти як пряму цитату зі Старого Заповіту, а радше хотів передати це як більш узагальнену істину?

То яку глибинну істину міг намагатися передати Матвій словами: «Він буде названий Назарянином»? Перш ніж відповісти на це запитання, подумайте, як назви міст іноді використовувалися для передачі певної ідеї. З негативної точки зору гомосексуаліста можна назвати содомітом (пор. 1 Коринтян 6:9; 1 Тимофія 1:10). У першому столітті жителі Коринта були настільки розпусними, що дієслово *коріntіадзо* («поводитися як коринтяни» або «коринтянити») означало вчинення статевої розпусти[1]. Назарет мав репутацію досить незначного міста в Галилеї – регіоні, частково заселеному язичниками, і фарисеї зверхньо дивилися на нього, як видно з їхнього (явно помилкового) твердження, що «пророк не приходить з Галилеї» (Івана 7:52). [Пророк Йона був із Гат-Хефера в південній частині Галилеї (2 Царів 14:25)]. Більше того, згадайте, що коли Пилип повідомив Натанаїлу, що знайшов Месію, «Ісуса з Назарета» (Івана 1:45), Натанаїл відповів: «Чи може бути щось доброго з Назарета?» (вірш 46). «Отже, походити з Назарету або бути назарянином – це те саме, що бути зневаженим або вважатися низькородним»[2]. Справа в тому, що старозавітні пророки передрікали, що Месія буде «зневаженим… корінь у спраглій землі», не матиме «ні вигляду, ні слави» (Ісаї 53:2–3; пор. Псалом 21:7–8). Подібно до того, як Содом і Коринф використовувалися для опису певної діяльності, Матвій, ймовірно, назвав Ісуса «Назарянином», щоб адекватно виразити провіщення пророків щодо Його скромного, зневаженого походження (Дії 24:5).

Тим не менш, може виникнути питання, чому в Новому Заповіті ніде не сказано, що Ісуса насправді називали Назарянином (крім як у Матвія 2:23). Відповідь досить проста, хоча, можливо, й не дуже зрозуміла для сучасних людей: у Святому Письмі вислів «бути названим» часто означало те саме, що «бути». Коли Адам сказав, що Єва «буде називатися жінкою», він мав на увазі не те, що таким буде її ім'я, а те, що за своєю природою вона була жінкою (Буття 2:23; 3:20). Коли Матвій процитував месіанське пророцтво з Ісаї 7:14 і засвідчив, що «дадуть Йому ім'я Еммануїл» (Матвія 1:23), він мав на увазі, що за своєю сутністю син Марії був Еммануїлом, що означає «з нами Бог» (тоді як Його ім'я було «Ісус», Матвія 1:1:25; пор. Ісаї 9:5). Подібним чином, коли Матвій використав слово «Назарянин» у наступному розділі, він, скоріше, описував смиренність життя Ісуса (тобто, що Він «понизив Самого Себе», Филип'ян 2:7).

3:3 аІсаї 40:3

Порівняння хрещень Івана та Ісуса з новозавітним хрещенням		
Хрещення Івана	**Хрещення учнів Ісуса**	**Християнське хрещення**
Прощення гріхів (Марка 1:4)		Прощення гріхів (Дії 2:38)
Спершу потрібно покаяння (Матвія 3:8)	Спершу потрібно покаяння (Матвія 4:17)	Спершу потрібно покаяння (Дії 2:38)
Вказувало на Царство/ Церкву Христа (Івана 1:15, 29; Матвія 3:2)	Вказувало на Царство (Матвія 4:17; 10:7; Марка 1:14–15; Івана 3:22; 4:1–2)	Вводить у Царство /Церкву Христа (Галатів 3:27; Римлян 6:4; 1 Коринтян 12:13; Колосян 1:13–14
Виявило Христа (Івана 1:19–34; Матвія 3:16–17; Дії 19:4)		
Визнання гріхів (Матвія 3:6)		Визнання Христа (Римлян 10:9–10)
Лише для євреїв Юди (Луки 1:16,76–80; Матвія 10:6; 15:24; Івана 1:3)	Лише для євреїв Юди (Івана 3:22; 4:3)	Для всіх людей (Матвія 28:19; Марка 16:15)

- Немає жодних доказів того, що ті, хто був охрещений Івановим хрещенням **до** розп'яття Христа, повинні були охреститися повторно. Хрещення апостолів мало бути дійсним, щоб вони потім могли наказувати іншим христитися в день П'ятидесятниці.
- Аполлос (Дії 18:25) та ті, кого він навернув у віру (Дії 19:3), проповідували Іванове хрещення і після П'ятидесятниці, коли це хрещення вже стало недійсним.
- Іван виконав пророцтво з Малахії 4:5 (Матвія 11:14; 17:10–13; Марка 9:11–13; Луки 1:17).
- Власне хрещення Ісуса «виконало всю правду» (Матвія 3:15), виявляючи Його покору Божій волі через служіння Івана і, особливо, слугуючи подією, яка підтвердила Його божественну ідентичність (Івана 1:29–34).
- Хрещення, яке проводив Христос через Своїх учнів (Івана 4:2), очевидно, було продовженням хрещення Івана, оскільки воно виявляло тих розкаяних, вірних євреїв, які незабаром формально увійдуть у Царство.

3:11 аТекст більшості опускає *і вогнем.*

3:16 аАбо *він*

4:4 аВторозаконня 8:3

[3:17] *Дивіться коментарі до Луки 3:22.*

[4:1–11] *Коментарі до хронології спокушань Ісуса дивіться в Луки 4:1 і далі.*

[4:1] Відповідно до Святого Письма, Ісус був Богом у плоті (Івана 1:1). Він не був зачатий природним шляхом, а натомість прийшов з небес і різними способами довів, що Він був (і є) «Сильний Бог» (див. Спеціальний розділ на стор. 3 коментарів до Івана). Однак скептики ставлять під сумнів послідовність біблійного оповідання щодо того, що Ісус є Богом. Їхній аргумент виглядає приблизно так: у Біблії написано, що сатана спокушав Ісуса; однак у ній також написано, що «Бог не спокушується злом» (Якова 1:13). Тому Біблія (нібито) суперечить сама собі щодо природи Ісуса. Як Він міг бути Богом, якщо Бога не можна спокусити?

Відповідь на це питання в основному однакова для багатьох питань, які можна поставити про природу Ісуса. Як Ісус міг чогось не знати, якщо Він був Богом (наприклад, час Його другого пришестя, Марка 13:32)? Як Бог-Отець міг бути більшим за Ісуса, якщо Ісус був «рівний Богові» (Івана 14:28)? Відповідь на ці та подібні запитання слід розуміти у світлі того, що апостол Павло написав церкві у Филипах щодо самообмеження Ісуса під час Його перебування на землі. За словами Павла, Христос, «маючи Божу природу, не вважав посяганням бути рівним Богові, але понизив Самого Себе (умалив Самого Себе – у І. Огієнка), прийнявши образ раба, постав у

подобі людини і з вигляду був, як людина; Він упокорив Себе, був слухняним аж до смерті, й до смерті хресної» (Филип'ян 2:6–8).

Під час Свого земного життя у плоті, Ісус добровільно підкорив Себе Отцю. Христос «понизив Себе». Він упокорив Себе і слухняно прийняв роль слуги. Слід визнати, що розуміти Ісуса як повноцінну людину на додаток до Його божественної природи, як і розуміти саму природу Божества, непросто. Коли Ісус прийшов на землю, Він додав до Своєї божественної природи людську – Він «постав у подобі людини» (Филип'ян 2:7). Він зодягнувся в тіло (Івана 1:14) і став підвладним таким реаліям як голод, спрага, втома та біль. Наш святий Бог вирішив прийти в цей світ як безпорадне немовля, Який вперше за Своє вічне існування «набував мудрості» як дитина (Луки 2:52). Щоб стати досконалою жертвою та Великим Первосвящeником, Ісус добровільно підкорився випробуванням і смерті: «Тому треба було Йому в усьому уподібнитися братам, аби бути милосердним і вірним Первосвящeником перед Богом, для ублагання за гріхи людей. Бо в чому Сам постраждав, будучи випробуваним, Він може допомогти і тим, хто переносить випробування» (Євреїв 2:17–18).

Біблійне зображення Ісуса як втіленого Бога не є суперечливим. Коли Слово стало тілом, Воно все ще було Богом за своєю природою, хоча Ісус і добровільно «понизив Себе», «умалив Себе», щоб стати випробуваною і досконалою Людиною. Дійсно, Той, «Хто не знав гріха», став «за нас гріхом, щоб ми в Ньому стали Божою праведністю» (2 Коринтян 5:21).

[4:1–17] Ці вірші є гарним прикладом використання Ісусом логіки та правильного мислення. Сатана навів три аргументи, провокуючи Христа діяти відповідно до його хибних міркувань. Уважно розгляньте послідовність протистояння між ними, приділяючи особливу увагу проявам вищої (точнішої) логіки Христа в досягненні перемоги над Своїм супротивником:

Аргумент сатани №1: «Якщо Ти – Син Божий, скажи, щоби це каміння стало хлібом».

Ісус: «Написано: Не самим хлібом житиме людина, але кожним словом, що виходить з Божих уст».

Христос процитував авторитетне Писання (Второзаконня 8:3) як доказ, що суперечить висновку сатани. Іншими словами, тамування голоду ніколи не повинно переважати над потребою слухатися Бога і прагнути в першу чергу втамувати духовний «голод». Крім того, божественно встановленою метою чудес ніколи не було задоволення фізичних потреб (Марка 16:20; Євреїв 2:3–4). Логічна відповідь Ісуса була настільки рішучою та переконливою, що сатана навіть не намагався її спростувати, а одразу перейшов до другого аргументу, намагаючись переконати Ісуса піддатися його хибним міркуванням, стоячи на наріжнику храму.

Аргумент сатани №2: «Якщо Ти – Божий Син, то кинься вниз, адже написано, що Своїм ангелам звелить, [щоб оберігали Тебе], і на руках піднесуть Тебе, щоб Ти не вдарив об камінь ногу Свою».

Ісус: «Ще написано: Не спокушатимеш Господа, Бога свого». Зверніть увагу, що цього разу сатана послався на Святе Письмо (Псалом 90:11–12) у спробі виправдати свою пропозицію. Однак цей спритний трюк, який мав створити ілюзію легітимності, насправді був неправильним використанням доказів, а саме перекрученням Святого Письма (2 Петра 3:16). Ісус відповів на це іншим уривком з Писання (Второзаконня 6:16), який продемонстрував неправильне застосування сатаною цитати з Псалма 90 до поточної ситуації. Іншими словами, хоча Псалом 90 і мав на меті передати Божу турботу та захист вірних, але це не мало бути санкцією на те, щоб навмисне наражати себе на небезпеку, змушуючи Бога прийти на допомогу, як пропонував сатана. Божа обіцянка допомоги й захисту не поширюється на навмисне піддавання себе небезпеці лише для того, щоб побачити, чи Він чудесним чином запобіжить людині отримати шкоду. У контексті цитати Ісуса із Второзаконня 6:16 йдеться про те, як ізраїльтяни випробовували і спокушали Бога, коли вони ремствували, нарікали та закликали Мойсея добути їм воду. Якби Ісус піддався на виклик сатани, Він опинився б у тому самому становищі, що й духовно слабкі, невіруючі ізраїльтяни, які «спокушали» Бога (слово «спокушали» походить від єврейського *нах-сах*, що означає доводити або випробувати Його через сумніви в Його допомозі або силі[3]; пор. Вихід 17:2, *ре-ев* – докоряти, боротися, сперечатися). Єдиною логічною й належною відповіддю на такий виклик була саме та, яку, власне, і дав Ісус: «Не спокушай Бога!

Не випробовуй Його, оскільки це свідчить про твою власну невіру!» Це спростування також було досить сильним, щоб перешкодити сатані й надалі застосовувати свої хитрощі. А той спрямував свій словесний шквал на третій виклик, поманивши Ісуса славою земних царств.

Аргумент сатани №3: «Усе це дам Тобі, якщо, впавши ниць, поклонишся мені».

Ісус: «Іди *геть* [від Мене], сатано! Адже написано: Господу, Богові своєму, поклонятимешся і Йому єдиному служитимеш!» Ісус втретє навів біблійні докази, щоб показати помилковість позиції сатани, водночас підтверджуючи правду. Виходячи з припису Второзаконня 6:13, було б гріхом поклонятися сатані чи комусь іншому, крім Бога. Тільки Бог гідний поклоніння. Після третьої демонстрації нищівної логіки сатана припинив свої словесні напади та втік з місця події. Однак така дивовижна демонстрація майстерності Христа в дебатах і логічних суперечках не є поодиноким випадком – Ісус постійно спирався на логіку та розум під час Свого земного життя. Він послідовно відповідав Своїм опонентам гострою, розгромною логікою. Його постійно облягали запитаннями, намагаючись «спіймати Його на слові» (Луки 11:53–54), на які Він постійно надавав раціональні, аргументовані відповіді[4].

4:6 аПсалом 90:11, 12

4:7 аВторозаконня 6:16

[4:7] *Дивіться коментарі до Луки 4:12.*

4:10 аВторозаконня 6:13

[4:14] *Пророцтво, що сповнилося, доводить натхненність Біблії.*

4:16 аІсаї 9:1, 2

[4:18–22] *Дивіться коментарі до Луки 5:1–11.*

[5:1] *Дивіться коментарі до Луки 6:17.*

[5:16] *Дивіться коментарі до 6:1–4.*

[5:18] *Дивіться стор. 6 вступних коментарів і Спеціальний розділ на стор. 3 коментарів до 2 Тимофія.*

[5:21–48] Шість разів у 5-му розділі Євангелія від Матвія Ісус протиставив «**Я** кажу» тому, що «**було** сказано». Багато хто вважає, що Ісус тим самим протиставляв старий закон Мойсея (те, що «було сказано») новому закону Христа (те, що «Я кажу»). Оскільки Ісус навчав, що було неправильно навіть гніватися на брата безпідставно (5:22–26), багато хто стверджує, що за старим законом неправильним вважалося лише вбивство, а не емоції (такі як гнів), які призводять до нього (5:21). Вважається, що закон Христа пішов на крок далі, ніж закон Мойсея. Згідно з цією лінією міркування, старий закон навчав людей особисто відплачувати тим, хто їх образив (5:38), і ненавидіти своїх ворогів (5:43), тоді як новий закон навчав протистояти помсті (5:39–42) і любити своїх ворогів (5:44). Протиставляючи закон Мойсея праведності Царства, якої вимагав Ісус, часто наголошується, що старий закон стосувався лише **дій** людини, тоді як новий закон стосувався її **серця**.

Перша проблема з цією лінією міркування полягає в тому, що Ісус ніколи не казав, що протиставляє Своє вчення старому закону. Натомість Він казав: «ви чули, що було сказано прадавнім» (5:21, 27); «сказано було» (5:31); «знову, ви чули, що сказано було стародавнім» (5:33) і «ви чули, що було сказано» (5:38, 43). Якби Ісус мав на увазі те, що Мойсей наказав у старому законі, Він, імовірно, використав би інші формулювання. Наприклад, коли Ісус точно посилався на те, що насправді говориться в законі, Він робив такі заяви, як «написано» (Матвія 4:4, 7, 10) і «Мойсей наказав» (Матвія 8:4). [Зверніть увагу, що ці фрази зустрічаються в розділах безпосередньо перед і після Нагірної проповіді]. А тут, замість використання таких фраз, щоб показати, що Він посилався на закон Мойсея, Ісус неодноразово говорив про те, що «було сказано». Він ніколи не конкретизував, хто саме це сказав, лише те, що це було сказано.

Також, коли стверджується, що Ісус просто протиставляв старий закон новому, виникає й інша проблема: Ісус посилався на деякі твердження, яких просто не можна знайти в Старому Заповіті. Наприклад: «Ви чули, що було сказано прадавнім: Не вбивай, а коли хто вб'є, *той* підлягає суду» (Матвія 5:21). Фраза «а коли хто вб'є, *той* підлягає суду» ніде не зустрічається в Старому Заповіті. Подібним чином, коли Ісус сказав: «Ви чули, що було сказано: Люби

ближнього свого і ненавидь свого ворога», Він не міг цитувати старий закон, тому що там ніколи не говорилося «ненавидь свого ворога».

Отже, якщо Ісус не протиставляв старий закон новому, то що Він робив? Вірші 17 і 20 показують, що Ісус порівнював **традиційні/усні тлумачення і застосування закону Мойсея** (а **не написаного закону, відкритого Мойсею**) і праведність Царства, якої Ісус вимагає від Своїх учнів (за новим законом). У Нагірній проповіді Ісус пояснив **справжнє** значення того закону, яким він і був задуманий. Він застосовував його правильно, і «простий люд дивувався з Його вчення, тому що навчав їх, як Той, Хто має владу, а не як їхні книжники [та фарисеї]» (Матвія 7:28–29). Книжники та фарисеї зазнали невдачі у своїх спробах правильно пояснити закон, а Ісус пояснив і застосував його правильне значення, викривши помилки «вчених». Цю тезу чудово ілюструє одне з висловлювань Ісуса, записаних у розділі 7: «Отже, все, що тільки бажаєте, щоби чинили вам люди, те чиніть їм і ви, **бо в цьому Закон і Пророки**» (вірш 12). Ісус не запроваджував нову заповідь; Він узагальнював положення закону і писання пророків. Він просто протиставляв старий закон новому. Контекст показує, що Ісус насправді реагував не на сам закон, а на його неправильне тлумачення та зловживання. Старий Заповіт не заохочував і не дозволяв людині гніватися на свого брата безпідставно або жадати чужої дружини (Приповісті 6:18; Вихід 20:17), але, на жаль, багато євреїв витлумачили закон у такий спосіб. У Своєму майстерному поясненні закону Ісус викривав помилки книжників і фарисеїв і проповідував праведність, яка має бути притаманна тим, хто бажає увійти в Царство Небесне. Незважаючи на те, що сьогодні ми більше не перебуваємо під старим законом (Євреїв 8:7–13; Колосян 2:14), яке ж це благословення читати його (Римлян 15:4) і вчитися з його досконалого тлумачення Учителем!

5:21 aВихід 20:13; Второзаконня 5:17
5:22 aNU-текст опускає *безпідставно*.

[5:22] Ісус використав термін «геєна» 11 разів із 12 випадків, коли воно зустрічається в Новому Заповіті. Він явно вірив у реальність вічних мук життя після смерті.

[5:22] Той, хто каже іншим не робити чогось, але потім продовжує робити те саме, що сказав не робити, вважається лицеміром. Дехто звинуватив Ісуса в такому нещирому навчанні, оскільки тут Він каже Своїм слухачам не називати інших людей дурними, а Сам іноді називав людей дурнями («безумними», Матвія 23:17). Чи це робить Ісуса лицеміром? Ні в якому разі.

Наприкінці «Нагірної проповіді» Ісус порівняв тих, хто чув Його вчення, але не дотримувався його, з «**нерозумним чоловіком**, який збудував свій дім на піску» (Матвія 7:26). Навчаючи про необхідність бути готовими до Його другого пришестя, Ісус порівняв тих, хто не був готовий до Його повернення, з п'ятьма **нерозумними** дівами (Матвія 25:1–12). Засуджуючи непослідовність фарисеїв у питаннях релігії, Він сказав: «Горе вам, проводирі сліпі, які говорите: Хто клянеться храмом, то це нічого, а хто клянеться золотом храму, той винний. **Безумні й сліпі**! Бо що є більше: золото чи храм, який освячує золото?» (Матвія 23:16–17; пор. 23:18–19). Питання, яке часом постає через ці нібито лицемірні заяви, таке: «Як Ісус міг засуджувати використання слова «дурний» у Матвія 5:22, коли Сам використовував це або подібні слова в інших випадках?»

По-перше, щоби твердження Ісуса суперечило Його діям, записаним в інших уривках, скептики повинні довести, що в інших місцях використовується те саме слово «дурний», що й у 5:22. Грецьке слово *рака*, вжите в Матвія 5:22, є транслітерацією арамейського слова, точне значення якого спірне; тому й точне значення терміну «дурний» (*море*) у цьому контексті також спірне. Хоча деякі припускають, що слово *море* є кличною формою від грецького слова *морос*, цілком імовірно, що це не так. Натомість можливо, що слово *море* (перекладене як «дурний» у Матвія 5:22) не є звичайним грецьким словом *морос* (безумний), яке Ісус застосовував до фарисеїв в інших випадках (Матвія 23:17, 19), а представляє єврейське слово *морех* (пор. Числа

20:10). Очевидно, що якщо розглядати два різні слова, то за логікою Ісуса не можна вважати лицеміром.

По-друге, слід пам'ятати, що коментарі Ісуса в Матвія 5:22 були зроблені в контексті засудження Ним неправедного гніву (5:21–26). Тоді як фарисеї засуджували вбивство і не звертали уваги на злі емоції та прояви, які іноді призводили до пролиття невинної крові, Ісус засуджував як дії, так і думки. Замість того щоб мати справу лише з «поверхневими» проблемами, Ісус дивився на суть проблеми. Знаючи, «що було в людині» (Івана 2:25), Ісус як ніхто мав право винести вирок лицемірним фарисеям. Окрім неправедності, яка характеризувала милостині, молитви, піст і суди фарисеїв, Ісус також засуджував їхній неправедний гнів. [Ісус засуджував не гнів **взагалі** (пор. Ефесян 4:26; Івана 2:13–17), а лише **неправедний** гнів]. Саме в цьому контексті Ісус застерігав від використання слова «дурний». Він не забороняв називати людей «дурними» («безумними»), якщо це було зроблено відповідним чином (пор. Псалом 13:1), але забороняв робити це зі злого презирства. Як і в багатьох інших ситуаціях, здається, що головним моментом заборони є ставлення, а не конкретні слова.

Якщо розглядати цей вірш у контексті, він добре узгоджується зі словами та діями Ісуса, записаними в інших місцях Євангелій; однак Його заборону щодо **способу** вживання слова не слід ігнорувати, намагаючись захистити біблійну непогрішність. Ми можемо назвати атеїста «дурнем» за те, що він не визнає існування Бога (Псалом 13:1), але робити це в ненависний, злий спосіб буде гріхом.

5:27 аВихід 20:14; Второзаконня 5:18

5:38 аБуття 21:24; Левіт 24:20; Второзаконня 19:21

5:43 аПорівняйте з Левіт 19:18

5:44 аNU-текст опускає три чверті цього вірша і залишає лише *«А Я кажу вам: Любіть ваших ворогів, і моліться за тих, які переслідують вас»*.

[5:44–46] *Дивіться коментарі до Луки 6:27–31.*

[6:1–4] Деякі скептики протиставляють ці вірші зауваженням, які Ісус висловив раніше: «Ви – світло для світу. Не можна сховати міста, що стоїть на горі. І не запалюють світильника, аби поставити його під посудину, але ставлять на свічник, щоби світив усім, хто в домі. Тож нехай сяє ваше світло перед людьми, щоб вони побачили ваші добрі діла й прославили Отця вашого, Який на небесах» (Матвія 5:14–16). Чи є ці твердження суперечливими? Ні.

Ісус ніколи не казав, що Його послідовники не повинні робити добрі справи, які можуть побачити інші. Навпаки, Він завжди хотів, щоб люди робили добро, але щоб віддати славу **Богу**, а не **людям**. Біблія навчає, що Бог **очікує** добрих діл від Своїх послідовників. Апостол Павло писав: «Поки маємо час, робімо добро всім, а найперше тим, які рідні у вірі» (Галатів 6:10). Протягом останнього тижня Свого земного життя Ісус навчав, що Його учні повинні годувати голодних, одягати тих, хто не має одягу, і відвідувати хворих (Матвія 25:31–46). Але ці та інші добрі справи слід робити, щоби прославити **Бога**, а не себе. Коли Ісус сказав: «Тож нехай сяє ваше світло перед людьми, щоб вони побачили ваші добрі діла», Він закінчив цей заклик фразою «й прославили Отця вашого, Який на небесах». Багато років потому апостол Петро написав подібне увіщання: «Улюблені, благаю вас, як чужинців і мандрівників, стримуватися від тілесних пожадливостей, які воюють проти душі, мати добру поведінку серед язичників, щоби через те, за що вас обмовляють, мов злочинців, **побачивши добрі діла, прославили Бога** в день відвідин» (1 Петра 2:11–12). Через добрі діла людей має звеличуватися Бог, а люди ніколи не повинні робити добрі справи з метою привернути увагу до себе.

У своїх зусиллях викрити Біблію як книгу, сповнену помилок, і заперечити божественність Ісуса скептики часто пропускають перші чотири вірші Матвія 6, які слугують контекстом до слів Ісуса про добрі справи. Ісус не забороняв чинити усі добрі справи прилюдно. Натомість, Він засуджував «добрі вчинки перед людьми, **щоб вони вас бачили**» (6:1). Уже в наступному вірші Ісус уточнив, що Він мав на увазі, кажучи: «Отже, коли даєш милостиню, не сурми перед собою, як це роблять лицеміри в синагогах та на вулицях, щоб їх прославляли люди». Лицемірні

книжники та фарисеї, яких Ісус прямо засудив раніше в цій проповіді (5:20), робили всі свої діла «щоб їх бачили люди» (Матвія 23:5). Саме про таке ставлення Ісус попереджав Своїх слухачів: робіть добрі вчинки (приватно чи публічно) не для того, щоб отримати похвалу від людей, а щоб вас бачив Бог.

Ісус навчав, що кожна «добра» дія має бути зумовлена правильною мотивацією, щоб вона була приємною в очах Бога. Деякі благочестиві дії можна робити таємно (наприклад, жертвувати гроші на добру справу, молитися за хворих, постити тощо). Інші можна (і потрібно) робити відкрито (наприклад, проповідувати євангеліє, Дії 2). Та що б ми не робили, нашою мотивацією повинне бути бажання принести славу Богу, і тому наші діла повинні виходити зі щирого серця, щоб вони були приємні Богові.

6:4 aNU-текст опускає *явно*.

6:6 aNU-текст опускає *явно*.

6:13 aNU-текст опускає *Бо Твоє є Царство, і сила, і слава навіки. Амінь*.

6:18 aNU-текст опускає *явно*

[7:1] Люди з аморальними звичками часто цитують цей вірш, намагаючись захистити свій грішний спосіб життя. Деякі релігійні люди цитують його, коли їх просять довести, що їхні релігійні практики підкріплені біблійним авторитетом. Навіть скептики цитують його, намагаючись показати непослідовність вчення Ісуса.

На жаль, Матвія 7:1 є одним із віршів у всьому Святому Письмі, яким найчастіше зловживають. Але при уважному вивченні всього контексту 7-го розділу Євангелія від Матвія його суть стає зрозумілою. У Матвія 5 – 7 Ісус прилюдно розкритикував єврейських книжників і фарисеїв за їхню самовдоволеність і викривлене тлумачення приписів Старого Заповіту. Ісус хотів, щоб люди зрозуміли, що в Царстві Небесному не буде місця самовдоволеності; навпаки, таке ставлення призведе до «осуду» в пеклі (5:20). У 6:1–4 Ісус наказав **не** робити добрих справ «як лицеміри» (щоби люди бачили їх). У 6:5–8 Ісус наказав **не** молитися «як лицеміри» (щоб люди почули їх). У 6:16–18 Ісус навчав **не** постити «як лицеміри» (щоб виглядати побожними перед людьми). Подібним чином і в 7:1–5 Ісус навчав, що неправильно судити іншого, **коли це судження є лицемірним**.

Але що як ми робимо добрі справи, **щоб нас бачив Бог**? Тоді неодмінно «робімо добро всім» (Галатів 6:10). Що як наші молитви ведуться від чистого серця і з праведними намірами? Чи варто нам молитися? Неодмінно (1 Солунян 5:17). Чи можемо ми постити сьогодні, якщо хочемо, **щоб нас бачив Бог**, а не люди? Так. А як щодо осуду інших? Чи в цих віршах Ісус забороняв **будь-який** суд, як у наведених вище прикладах, чи лише **певний його вид**? Вірш 5 дає відповідь на це питання. Засудивши неправедні присуди (7:1–4), Ісус наказав «спочатку вийняти колоду зі свого ока, а тоді побачиш, як вийняти скалку з ока брата твого». Він, по суті, казав: «Спочатку наведіть лад у своєму житті, а тоді, з любов'ю, вирішіть проблеми свого брата». Цей принцип узгоджується з тим, що Павло написав церкві у Филипах: «Нехай кожний дбає не про себе, а про інших» (2:4). Бог ніколи не хотів, щоб християни були самітниками, які ніколи не спілкуються з людьми. Навпаки, Він зобов'язав нас допомагати іншим, з любов'ю виправляючи їх, коли вони грішать. Ісус не мав на увазі, що нам **ніколи** не може судити; Він говорив, що наш суд має бути **справедливим** (як коли ми молимося, постимо і робимо добрі справи – без лицемірства).

Крім того, якщо всі судження щодо духовних питань є неправильними, то чому б Ісус наказав Своїм учням йти і навчати заблудлих (Матвія 28:19–20)? Перш ніж благовістити добру новину про спасіння комусь, хто не є християнином, необхідно визначитися: чи ця особа погибає в гріху чи спасенна «у Христі». Якщо сьогодні потрібно навчати заблудлих, то треба визначити, хто заблукав, а хто ні. Якщо ніколи не можна «судити людей» у будь-якому сенсі, як багато хто пропонує сьогодні, тоді вищезазначені накази неможливо виконати. Але ми **повинні** їх виконати. Отже, потрібно виносити **справедливі** судження (суди).

Популярна і політкоректна сучасна ідея про те, що «будь-який суд є неправильним», іде врозріз з Біблією. Ті, хто навчає, що Ісус засуджував будь-який суд, винні в ігноруванні не лише контексту цього вірша, а й численних віршів у Біблії, які вчать необхідності судити грішний спосіб життя людей. Одним із ключових компонентів кожного суду є «праведність». Ісус наказав, щоб Його учні спочатку налагодили своє життя перед Богом, і тоді вони зможуть «побачити», як допомогти іншим, які потопають у своїх гріхах. Як одного разу Ісус сказав євреям у храмі: «Не судіть за *зовнішнім* виглядом, але судіть справедливим судом!» (Івана 7:24; пор. 1 Коринтян 5:12–13).

7:14 аУ NU-тексті та М-тексті *як же …!*

[7:21] Для спасіння потрібно більше, ніж просто усне визнання. Дивіться Марка 16:16; Матвія 28:19–20.

[7:24] Однієї віри недостатньо. Треба **слухатися** слів Ісуса.

[8:5–13] *Дивіться коментарі до Луки 7:1–10.*

8:17 аІсаї 53:4

[8:17] Ще одне месіанське пророцтво Ісаї, виголошене у VIII столітті до н.е., яке підтверджує натхненність Біблії.

[8:26] Влада Ісуса над силами природи демонструвала Його Божественність.

[8:28] *Дивіться коментарі до Луки 8:26.*

9:13 аОсії 6:6

bNU-текст опускає *до покаяння.*

9:14 аNU-текст ставить *багато* у дужки як спірне.

[9:14] *Дивіться коментарі до Луки 5:30–33.*

9:35 аNU-текст опускає *в народі.*

9:36 аУ NU-тексті та М-тексті – *знесилені.*

10:8 аУ NU-тексті – *мертвих воскрешайте, прокажених очищайте*; М-текст опускає *мертвих воскрешайте.*

[10:1 і далі] *Стосовно ролі апостолів дивіться Спеціальний розділ на стор. 11 коментарів до 1 Коринтян.*

[10:9–10] Схоже, Матвій тут говорить, що Ісус заборонив учням брати з собою в дорогу **палицю**, тоді як в оповіданні Марка написано, що Ісус дозволив їм брати «одну палицю» (Марка 6:8–9).

Відмінності між оповіданнями Матвія і Марка легко пояснити, якщо взяти до уваги, що автори використовували різні грецькі дієслова для вираження різних значень. У Матвія слово «беріть» є перекладом грецького слова *ктесте*. Корінь цього слова походить від *ктаомай*, що означає «забезпечувати собі, здобувати»[5]. У Євангелії від Матвія Ісус каже: «Не здобувайте собі нічого, крім того, що вже маєте, що може спокусити вас або стати для вас перешкодою. Просто йдіть із тим, що у вас є». Як зазначив Марк, апостоли мали «взяти» (*аіро*) те, що мали, і йти. Апостоли не мали витрачати дорогоцінний час на збирання речей (додаткового одягу, палиць, взуття тощо) або на підготовку до подорожі; натомість їм було наказано покладатися на Боже провидіння щодо забезпечення їх додаткових потреб. Ісус не мав на увазі, що апостоли мали позбутися палиць і сандалій, які вони вже мали; але вони не повинні були йти і купувати більше. Дивіться також коментарі до Марка 6:8–9.

[10:14] Іслам прагне підкорити весь світ Аллаху і Корану, вдаючись заради цього до джихаду, примусу і застосування сили (Сура 2:194, 217; 4:101–104). Натомість християнство прагне охопити весь світ, проголошуючи «добру новину» про те, що Бог любить кожну людину, що Ісус Христос помер за гріхи кожного, і що Він дарує спасіння, прощення та примирення. Але кожна людина має свободу вибирати, прийняти чи відкинути євангеліє, не боячись, що християни помстяться тим, хто вирішив відкинути його. Ісус навчав Своїх учнів просто піти, коли вони стикаються з протидією та опором. Мохаммед і Коран протистоять Ісусу і Новому Заповіту.

[10:28] *Дивіться коментарі до Буття 1:20 стосовно теми душі.*

[10:34–39] Войовничі, жорстокі релігійні екстремісти викликають законне занепокоєння щодо безпеки Америки. У Палестині, на самій землі, якою ходив Ісус, люди вбивають один одного у війнах, мотивованих релігією. Чи вчення Христа дозволяє або заохочує таку поведінку? Ісус сказав: «Мир залишаю вам, Мій мир Я даю вам. Не так, як світ дає, Я даю вам. Хай не тривожиться ваше серце і не лякається» (Івана 14:27). Деякі люди заявляють, що Ісусова обіцянка миру в цьому вірші суперечить таким Його словам: «Не думайте, що Я прийшов принести мир на землю; не мир прийшов Я принести, а меч» (Матвія 10:34). То Ісус прийшов на землю, щоб принести мир чи сум'яття?

Ґрунтуючись на доказах, які надає Біблія, Ісус використав слово «меч» у переносному сенсі. Незаперечно – Ісус хоче, щоб Його послідовники мали мир. Слова «Христос» і «мир» зустрічаються в одному вірші не менше ніж 24 рази в Новому перекладі Біблії короля Якова. Ісус, якого навіть названо Князем миру (Ісаї 9:5), безперечно прийшов, щоб принести мир.

Але чи могло бути так, що Ісус прийшов, щоб принести сум'яття? Звичайно. У контексті Матвія 10:34 Ісус пояснював Своїм учням, що євангеліє в деяких випадках спричинить розділення між людьми. Син міг повірити в Ісуса, а його батько – ні. Мати могла б повірити, а її дочка не захотіла б навіть почути євангеліє. Ісус висловив сувору правду: «Хто любить батька або матір більше, ніж Мене, той недостойний Мене; і хто любить сина або дочку більше за Мене, той недостойний Мене. І хто не бере свого хреста і не йде слідом за Мною, той недостойний Мене» (Матвія 10:37–38). Багато хто вороже ставиться до євангелія, але це не тому, що вчення Христа пропагує ворожнечу (див. Матвія 5:44; 7:12; Івана 13:14; 13:35), а тому, що вчення Ісуса є дуже суперечливим для тих, хто його відкидає. Справжній мир може прийти лише до людини, яка має правильні стосунки з Богом. Завжди будуть люди, які негативно реагуватимуть на вчення Христа, бо надаватимуть перевагу духовній темряві, а не світлу Ісуса (Івана 3:19). Христос, Який прийшов на землю, щоб принести мир і сум'яття, ніколи не суперечив Собі.

10:36 aМіхея 7:6
11:10 aМалахії 3:1
12:7 aОсії 6:6

[12:1–8] Одне з поширених помилкових уявлень про дії Ісуса полягає в тому, що інколи, зцілюючи хворих і роблячи інші добрі справи, Він порушував суботу, щоби виконати вищій закон любові. Така точка зору створює враження, що закон доволі часто протистоїть любові. Вона передбачає, що іноді для прояву любові необхідно порушувати Божі закони. Ця концепція, яку часто називають «ситуаційною етикою», є глибоко хибною і суперечить біблійному вченню. Як пояснював апостол Павло, «хто любить іншого, той виконав Закон. Оскільки: Не чини перелюбу, не вбивай, не кради, не пожадай… та будь-яка інша заповідь міститься в цьому вислові: Люби ближнього свого, як самого себе! Любов не чинить ближньому зла, тож любов – це виконання Закону» (Римлян 13:8–10). Павло мав на увазі, що коли ви

слухаєтеся приписів закону щодо поводження з ближнім, ви будете проявляти любов. Щоб любити, потрібно виконувати Божі закони.

Справа в тому, що досконалий Син Божий підкорявся всім Божим законам і ніколи не порушував жодної Божої заповіді (Євреїв 4:15). Гріх визначається як порушення Божого закону (1 Івана 3:4). Оскільки Ісус був безгрішним, Він ніколи не порушував Божих законів. Отже, Він ніяк не міг порушувати суботу. Тому ті, хто звинувачує Його в цьому, насправді помиляються.

Багато коментаторів автоматично припускають, що звинувачення, які фарисеї висунули проти учнів Ісуса, були правомірними з точки зору Біблії. Проте, коли учні зірвали та з'їли кілька колосків пшениці з сусіднього поля, вони чинили цілком відповідно до закону (Второзаконня 23:25). Це робота була б порушенням закону про суботу. Якби вони, наприклад, витягли серп і почали жати зерно, то порушили б закон про суботу. Однак вони збирали зерно чисто з метою негайного споживання, що повністю узгоджувалось із законами Мойсея («за винятком того, що їсти кожній душі», Вихід 12:16). Сучасним еквівалентом цього може бути – взяти коробку пластівців з полиці, насипати їх у миску, дістати молоко з холодильника, налити його на пластівці та з'їсти це. Тому звинувачення учнів у тому, що вони робили щось «недозволене» в суботу, було просто помилковим (Матвія 15:2).

Ісус відповів на їхні звинувачення майстерною, вражаючою логікою. Уважно спостерігайте за стратегією Ісуса. По-перше, використовуючи принцип *argumentum ad hominem* (перехід на особистості), Він звернув увагу фарисеїв на випадок Давида (вірші 3–4). Коли Давид був вигнанцем і був змушений буквально рятувати своє життя від ревнивого, безрозсудного гніву царя Саула, він зі своїми людьми прибули до Ноби, втомлені та голодні (1 Самуїла 21). Він збрехав священику і обманом змусив його віддати його людям хліби, які за законом були призначені лише для священиків (Левіт 24:8–9). Давид явно порушив закон. Та чи засудили **його** фарисеї? Ні! Вони шанували й дуже поважали його. З одного боку, вони засуджували учнів Ісуса, які були **невинними**, а з іншого – підтримували і шанували Давида, який був **винним**. Така непослідовність виявила як їхню нещирість, так і неспроможність висунути звинувачення проти учнів.

Ісус відповів на звинувачення щодо порушення суботи, викривши лицемірство і непослідовність фарисеїв. Він звернув їхню увагу на священиків, які виконували в храмі свою роботу навіть у суботу (Числа 28:9–10). Священики були «**не винними**» у порушенні закону про суботу, оскільки їм було дозволено працювати в цей день. Закон про суботу не передбачав, що всі повинні були сидіти, склавши руки, й **нічого не робити**. Закон надавав право і навіть зобов'язував виконувати різні справи, які не порушували приписів щодо суботи. Прикладами таких діл могли бути споживання їжі, відправлення храмової служби, обрізання (Івана 7:22), догляд за тваринами (Вихід 23:4–5; Второзаконня 22:1–4; Матвія 12:11; Луки 13:15), а також вияв доброти чи допомога нужденним (Матвія 12:12). Дозволена Богом робота священиків у суботу довела, що звинувачення фарисеїв, висунуті проти учнів Ісуса, було хибним. Вказавши фарисеям на очевидну законність «роботи» священиків у суботу, Ісус сказав: «Я ж кажу вам, що тут є *щось* більше, ніж храм» (12:6). Грецький текст насправді містить слово «щось» замість «Той». Якщо священики могли виконувати службу в храмі в суботу, то, безперечно, учні Ісуса мали право брати участь у службі в присутності Сина Божого! Зрештою, служіння, спрямоване до особи Ісуса, є безумовно більшим, ніж дохристиянське храмове служіння старозавітних священиків.

З практичної точки зору обговорення закінчено. Ісус спростував твердження фарисеїв. Але Він на цьому не зупинився і перевів Своє методичне протистояння на інший рівень. Він проник глибше під поверхневий аргумент фарисеїв, і зосередився на їхніх серцях: «Коли б ви збагнули, що це значить: Я милосердя хочу, а не жертви, – то ніколи не осуджували б невинних» (12:7). У цьому вірші Ісус процитував з Осії 6:6, у якому стародавній пророк завдав удару по чисто зовнішньому, поверхневому, ритуальному дотриманню деяких законів і нехтуванню щирою, смиренною увагою до інших законів та належним ставленням до людей. Порівняння очевидне: фарисеї, які звинувачували учнів Ісуса, не були справді зацікавлені в дотриманні Божого закону; для них він був просто приводом (див. Матвія 15:1–9). Їхня проблема полягала не в бажанні ретельно дотримуватися Божого закону – вся їхня ревність про дотримання закону була

лицемірством. Вони були надто критичними і були більше зацікавлені у дослідженні та засудженні людей, ніж у чесному і щирому втіленні Божих наказів заради блага людей.

Вони нейтралізували справжній намір божественних постанов, зробивши Слово Боже неважливим (Матвія 15:6). Вони проігнорували та пропустили важливі закони, які проголошували справедливість, милосердя та віру (Матвія 23:23). Отже, хоча їхня увага до деталей закону була похвальною, неправильним було їх **викривлене** застосування їх. Хоча учні **були** винні в порушенні правил, які фарисеї самі вигадали, учні **не були** винні в порушенні Божого закону про суботу.

Ісус завершив Свою розмову з фарисеями з цієї нагоди, стверджуючи правильне розв'язання Ним усієї цієї справи: «Адже Син Людський є Володарем і суботи» (вірш 8). Іншими словами, Ісус підтвердив Свою божественність і, отже, Свої повноваження та владу для точного застосування закону Мойсея до цього питання. Можна довіряти тому, як Ісус витлумачив і застосував закон про суботу – адже Він його дав! Тому Матвія 12 не навчає, що Ісус Сам порушував суботу або що Він санкціонував порушення Його законів за пом'якшувальних обставин.

12:8 aNU-текст і M-текст опускають *і.*

[12:9–13] Дослідження земного життя Христа швидко показує, що Ісус діяв раціонально, логічно та розумно. На відміну від багатьох релігійних людей, які стверджують, що є Його представниками, Ісус дуже поважав правильність закону (зрештою, Він був його автором!). У всіх випадках Його взаємодії з людьми Він поводився з логічною точністю. Один із прикладів цієї риси нашого Господа можна побачити в цьому випадку, коли Ісус увійшов до синагоги та побачив чоловіка з деформованою рукою. Ця обставина спонукала Його ворогів поставити Йому запитання, сподіваючись звинуватити Його в порушенні закону: «Чи годиться в суботу оздоровлювати?» Звісно, вони заздалегідь вирішили, що відповідь на запитання буде «ні» і що закон, природно, забороняє таку дію.

На жаль, згідно переважної інтерпретації закону Мойсея на той час, принаймні серед єврейських вождів, закон про суботу наказував повну бездіяльність – ніби всі мали сидіти цілу добу і нічого не робити. Таке тлумачення було спотворенням Божого закону про суботу. Закон надавав право, навіть зобов'язував виконувати різні справи, (які можна було б справедливо назвати «роботою»), але які не порушували приписів щодо суботи. У цьому випадку Ісус навів приклад одного такого діла: «Чи є хтось з-поміж вас, хто має одну вівцю, і коли вона в суботу впаде в яму, то не візьме та й не витягне її?» (вірш 11). Ісус робив відсилку на припис із закону Мойсея у Второзаконня 22:1–4. Такі уривки дають зрозуміти природу Бога і допомагають правильно застосовувати Божі закони у повсякденних обставинах.

Зауважте, що Божі закони ніколи не суперечать і не протистоять один одному. На відміну від створених людьми законів, які часто виявляються непослідовними та суперечливими, Божі закони абсолютно гармонують один з одним. Уривок з писань Мойсея, на який посилався Ісус, демонструє, що загальний принцип «не робити жодного діла» в суботу не суперечить конкретним обставинам, коли треба проявити доброзичливість і співчуття. У суспільстві, заснованому на фермерському господарстві, виживання сім'ї залежить від її тварин. Якби вівця, віл чи осел вирвалися зі стійла, втекли чи впали в яму, вони, найімовірніше, загинули б або серйозно захворіли, якщо їх залишити в скрутному становищі протягом 24 годин. Докладати необхідних зусиль («працювати»), щоб витягти тварину з небезпеки, Бог не вважав «ділом», яке підпадало під заборону в суботу. Тому Ісус зробив логічний висновок: «А наскільки ціннішою за вівцю є людина!» (вірш 12). Якщо можна було вжити заходів, щоб подбати про благополуччя тварини, тоді, очевидно, Бог схвалив би дії, вжиті для того, щоб подбати про фізичне здоров'я людини! Логіка чітка і рішуча. У жодному разі не припускаючи, що закон є неважливим і ним можна нехтувати під виглядом турботи про «людської потреби», і не натякаючи, що люди можуть порушувати «букву закону», щоб зберегти «дух закону», Ісус продемонстрував, що в Божі закони вже «вбудовані» всі турботи, які Бог вважає необхідними. Доброзичливість і любов завжди будуть узгоджуватися з Божими законами, оскільки «любов є виконанням Закону»

(Римлян 13:10). Будь-який справжній прояв любові вже був визначений Богом у Його правових настановах. Релігія Христа перевершує всі вигадані людьми релігії, адже вона вкорінена в самій сутності Божества. Коли Ісус прийняв людську подобу під час Свого земного життя, Він показав, що є Майстром логіки, Який завжди поводився розумно. Тому давайте і ми будемо робити так само[6].

12:15 aNU-текст ставить *багато* в дужки як спірне.

12:21 aIcaї 42:1–4

12:22 aNU-текст опускає *сліпого та.*

[12:31] *Дивіться Спеціальний розділ на стор. 5 коментарів до Марка щодо гріхів, які не простяться.*

[12:39] *Дивіться коментарі до Луки 11:29.*

[12:40] *Дивіться коментарі до Марка 9:31 щодо дня воскресіння Ісуса.*

Дивіться Спеціальний розділ на стор. 2 коментарів до Йони щодо створіння, що проковтнуло Йону.

13:15 aIcaї 6:9, 10

[13:14] *Ще одне справджене пророцтво, що підтверджує натхненність Біблії.*

[13:31–32] Основна думка уроку Ісуса полягала в тому, що спочатку Царство Небесне буде дуже малим (Дії 2), але з часом стане дуже великим; воно не буде рухом, який помре разом зі своїм лідером (Дії 5:33–39). Історія свідчить, що Ісус мав рацію у Своєму пророцтві. Замість того щоб визнати справдження пророцтва Ісуса, Його критики заявляють, що Він помилився, назвавши зерно гірчиці «найменшим з усіх зерен», оскільки насіння інших рослин формально менші за зерно гірчиці (наприклад, насіння епіфітної орхідеї, що росте в дощовому тропічному лісі).

Хоча протягом останніх 2000 років Біблія неодноразово демонструвала свою історичну та наукову точність, потрібно пам'ятати, що Ісус і автори біблійних оповідань часто використовували образну мову, як це часто робимо й ми в наш час. Як ми у XXI столітті доносимо якусь думку через перебільшення, які легко зрозуміти (наприклад, «Я такий голодний, що міг би з'їсти слона»), Ісус і автори книг Біблії також використовували гіперболічні вирази. Наприклад, коли Павло написав, що євангеліє «було проповідуване між усім творінням, котре є під небом» (Колосян 1:23), зрозуміло, що він не каже, що буквально кожна жива істота на землі почула євангеліє. Він навіть не каже, що кожна людина, включаючи немовлят, інвалідів і розумово відсталих, почула євангеліє. Павло просто використав фігуру мови, щоб повідомити вражаючу істину про те, що увесь відомий на той час світ (і євреї, і язичники) отримав можливість почути добру звістку Ісуса Христа.

Називаючи зерно гірчиці «найменшим з усіх зерен», Ісус також використовує гіперболу. Чи припустився Ісус помилки з наукової точки зору? Зовсім ні. Він застосував мовний зворот у тому самому сенсі, що й ми сьогодні, коли описуємо сильний дощ виразом «ллє як з відра» або сильну спеку як «у печі». Справа в тому, що Ісус взагалі розповідав притчу. У Палестині зерна гірчиці позначали дрібні речі. Наприклад, навчаючи про те, як найменша віра може принести великі результати, Ісус назвав цю віру «як гірчичне зерно» (Матвія 17:20). Оскільки євреї добре знали, що таке гірчичне зерно, Ісус і посилався на те, що вони могли зрозуміти й оцінити. У **своєму** світі, де вони жили, сіяли та збирали врожай, вони розуміли, що зерно гірчиці було найменшим з усіх зерен, які вони зазвичай саджали.

Подібно до того, як ми могли б сказати комусь: «**Всім** відомо, що два плюс два дорівнює чотири», Ісус сказав Своїм палестинським слухачам, що гірчичне зерно було «найменшим з усіх зерен». Чи знає більшість людей на землі, що два плюс два дорівнює чотири? Так. Але мільйони немовлят не знають про цей математичний факт, як і багато людей із вадами розумового розвитку. Таким чином, термін **«всі»** буде використано в обмеженому сенсі. Так і Ісус, говорячи про гірчичне зерно, застосував перебільшення в обмеженому сенсі: гірчичне зерно «було найменшим з усіх зерен, які зазвичай сіяли **на єврейських полях**»[7].

13:33 aГрецьке *сата*, приблизно 17,6 літра

13:35 aПсалом 77:2

13:51 aNU-текст опускає *Каже їм Ісус:*

[14:4] *Дивіться Спеціальний розділ на стор. 24 щодо розлучення та повторного шлюбу.*

14:30 aNU-текст поміщає *сильний* у дужки як спірне.

15:4 aВихід 20:12; Второзаконня 5:16

bВихід 21:17

15:6 aNU-текст опускає *чи матері.*

15:8 aNU-текст опускає *наближається до Мене своїми устами.*

15:9 aІсаї 29:13

[15:9] Усі доповнення до Божих приписів стосовно поклоніння Він вважає людськими заповідями і, отже, марним поклонінням.

[15:21–28] Хоча Ісус зрештою зцілив одержиму демоном доньку жінки-хананки, деякі вважають, що загалом зустріч Ісуса з цією жінкою виставляє Його недобрим і нетерпимим. Будь-яка недоброзичливість з боку Ісуса поставила б під сумнів Його божественність. Чи правда, що Ісус виявив недоброзичливість до жінки з околиць Тира й Сидона?

Щоб правильно зрозуміти слова Ісуса, потрібно розпізнати встановлений Богом порядок поширення євангелія. Ісус проходив через землі, заселені язичниками (греками), і до Нього підійшла жінка, яка не була єврейкою. Хоча послання Ісуса зрештою досягне язичницького світу, зі Святого Письма очевидно, що першими його почує єврейський народ. Незадовго до Свого вознесіння на небо після воскресіння, Ісус сказав апостолам: «І ви будете Моїми свідками в Єрусалимі, по всій Юдеї та Самарії – і аж до краю землі!» (Дії 1:8). На той час, коли Павло писав Послання до колосян, євангельську звістку було проповідувано «між усім творінням, котре є під небом», тобто апостоли виконали доручення Ісуса.

Беручи до уваги іншу інформацію в Євангелії від Матвія, а також загальний контекст 15-го розділу, схоже, в цій історії відбувалося щось більше, ніж просто бажання Ісуса донести до жінки-язичниці, що Він був «посланий тільки до загиблих овець з дому Ізраїля». Згадайте, що Матвій раніше записав, як римський сотник звернувся до Ісуса з проханням зцілити його паралізованого слугу. Але тоді Ісус не відреагував так, як у випадку з жінко-хананкою. Він просто сказав: «Я піду й оздоровлю його» (8:7). Побачивши щире смирення та велику віру сотника (який благав, щоб Христос «тільки промовив слово», і його слуга зцілиться), Ісус відповів: «…ні в кого в Ізраїлі не знайшов Я стільки віри».

Якщо Ісус так охоче був готовий допомогти язичнику в Матвія 8, чудесним чином зціливши його слугу від паралічу, чому Він спочатку опирався зціленню одержимої бісами доньки жінки-язичниці в Матвія 15? Зверніть увагу на безпосередній контекст цього розділу. Книжники та фарисеї знову підступили до Ісуса з критикою та цькуванням (15:1–2). Син Божий відповів на це важкою правдою: Його вороги були лицемірами, які шанували традиції більше, ніж Слово Боже, і чия релігія була безсердечною (вірші 3–9). Якою була реакція фарисеїв? Матвій не вказує на те, що їхні серця були вражені Істиною. Натомість учні Ісуса повідомили Йому, що «фарисеї спокусилися», почувши вчення Ісуса (вірш 12), на що Ісус відповів: «Кожна рослина, яку не посадив мій Небесний Отець, буде викоренена. Залиште їх: це сліпі проводирі сліпих. А коли сліпий веде сліпого, то обидва впадуть у яму» (вірші 13–14). На відміну від багатьох сучасних проповідників, які «розбавляють» євангеліє та вибачаються за істину, Ісус не прикрашав її. Цю пігулку може й важко буде проковтнути, але **щирі** шукачі правди відгукнуться на істину з усім смиренням, незважаючи на те, що вони могли образитися.

Багато людей образилися б, якби Ісус спочатку відмовив їм, як це сталося з ханаанкою. Поки вона благала про милосердя, Ісус спочатку мовчав. Потім, почувши, що Ісус «був посланий тільки до загиблих овець з дому Ізраїля» (вірш 24), вона поклонилася Йому і стала благати про допомогу (вірш 25). Навіть після того, як їй сказали: «Не годиться брати хліб у дітей і кидати щенятам» (вірш 26), ця наполеглива, смиренна жінка не дозволила потенційно образливим зауваженням озлобити її серце. На відміну від лицемірних єврейських книжників і фарисеїв, які «образилися» (або «спокусилися») від слів Ісуса, ця язичниця визнала свою негідність, наполегливо шукаючи допомоги у Святого (15:27). Зрештою, її віра привела до зцілення її доньки та послужила уроком про природу істинної віри для тих, хто був свідком цієї події.

У цій історії багато людей не бачать того, що є доволі очевидним в інших частинах Святого Письма: Ісус випробовував цю жінку-ханаанку, водночас навчаючи Своїх учнів, як смиренні серцем мають реагувати навіть на образливі істини. Іноді правда може завдати болю (див. Дії 2:36–37). Однак ми повинні пам'ятати, що у відповідь на Божі випробування та науку треба виявляти повне смирення, а не пиху (Якова 4:6, 10).

Справа в тому, що випробування може бути дуже ефективним методом навчання. Учитель може ефективно перевірити (випробувати) чесність своїх учнів, склавши для них складний тест за матеріалом, який вони ще не вивчали. Ті, хто не вдався до обману і «не здав», насправді пройшли іспит. Тренери можуть випробовувати своїх гравців у спробах прищепити їм цінність дисциплінованості на всіх етапах гри.

А як щодо слів Ісуса, які, здається, прирівнюють жінку до собаки? Те, що Ісус міг називати язичників «щенятами», нам може здатися принизливим і недобрим. Але якщо взяти до уваги, як ми часто використовуємо терміни, пов'язані з тваринами, в ілюстративному або переносному сенсі, то коментарі Ісуса видаються не такими різкими. Наприклад, про адвоката, який демонструє непохитну наполегливість, можна сказати, що він «вчепився» в докази як «бульдог». А про дорослу людину, яка відмовляється вчитися користуватися новими технологіями, ми можемо сказати, що «старого собаку новим трюкам не навчиш». Крім того, можна сказати, що хтось «працює як собака», або «втомився як собака». Тож, перш ніж «лаяти» Ісуса через те, що Він використав ілюстрацію з тваринами, критикам треба ще раз подумати про правомірність їхніх натяків на те, що Ісус був недобрим і нетерпимим, і «не будити собаку, що спить».

[15:30] Так звані чудеса сьогодні опускають ці явно незаперечні хвороби та зосереджуються на туманних діагнозах. Ніхто сьогодні не може воскресити мертве тіло з могили чи вилікувати каліцтво. Дивіться Спеціальний розділ про чудеса на стор. 15 коментарів до 1 Коринтян.

15:39 aB NU-тексті – *магаданських.*

[16:4] *Дивіться коментарі до Луки 11:29.*

[16:18] *Дивіться Спеціальний розділ на стор. 20.*

[17:1] *Дивіться коментарі до Луки 9:27–29.*

ХРИСТОС – НЕ ПЕТРО – Є СКАЛА

[16:18–20] Папство – це церковна система, у якій папа римський (який вважається наступником апостола Петра) контролює правлячий орган Католицької церкви як її вселенський «голова». Католицизм навчає, що основа для встановлення папства є божественною та біблійною, і походить зі слів Ісуса в Матвія 16:18. Виходячи з неправильного тлумачення цього вірша, за яким Ісус нібито обрав Петра та, зрештою, його наступників стати «скелею» (фундаментом), на якій буде збудована Церква, – Католицька церква вибудувала грандіозну споруду на чолі зі звичайним чоловіком. Але що насправді мав на увазі Ісус у цьому вірші, записаному Матвієм? Чи Він встановлював над Своєю Церквою людську ієрархію? Чи Ісус проголосив Петра «скелею» Церкви?

Перш ніж аналізувати цей уривок, поміркуйте над ним логічно. Чи хтось, прочитавши цей вірш без будь-яких упереджених релігійних уявлень, зрозуміє, що Ісус дарував Петру титул «папа»? Чи хтось прийшов би до висновку, що тут було встановлено наслідування папського престолу? Насправді, за відсутності будь-якого католицького впливу, відповідь на ці запитання була б рішучим «ні!». У Матвія 16:18 розповідається про випадок, який стався в Кесарії Пилиповій, коли Господь запитав Своїх учнів: «За кого люди вважають Сина Людського?» (16:13). Учні відповіли, наводячи різні поширені в народі думки про особу Ісуса. Тоді Ісус, зробивши запитання більш особистим, запитав Своїх учнів: «А ви Мене за кого вважаєте?» (16:15). На це друге запитання наважився відповісти лише імпульсивний Петро: «Ти є Христос, Син Бога Живого» (16:16). Завдяки такій відповіді, Ісус звернувся до Петра з таким твердженням: «На цій скелі Я збудую Свою Церкву» (16:18). Отже, слова Ісуса в Матвія 16:18 пов’язані виключно з визнанням Петра божественності Христа, а не з майбутнім понтифікатом. Крім того, цікаво відзначити, що лише кількома віршами пізніше Ісус сказав Петру: «Відійди від Мене, сатано, ти спокушаєш Мене» (16:23). Згідно цих слів Петро, безперечно, не був представлений як голова Господньої Церкви.

Ми також повинні дослідити різницю між двома грецькими словами, використаними в тексті: «…ти є Петро (*петрос*); і на цій скелі (*петра*) Я збудую Свою Церкву» (16:18). Посилаючись на Петра, Святий Дух використав грецьке слово *петрос* – «окремий камінь або валун, або камінь, який можна кинути або легко пересунути»[8]. Натомість, стосовно «скелі» Святий Дух використав грецьке слово *петра*, яке позначає твердий масив скелі[9]. Крім того, ці два слова мають різний рід; слово *петрос* – чоловічого роду, а слово *петра* – жіночого. Отже, *петрос* стосується арамейського імені, яке Ісус дав Петру (Кифа, Івана 1:42), тоді як *петра* («скеля»), стосується самої основи Церкви, тобто правди, що Ісус є Сином Божим і Месією (16:16).

Хоча ці два грецьких слова чітко показують, що Петро не був ані основою, ані головою Церкви, все ж важливо зауважити, що сам Петро сказав про «скелю». У своєму Першому посланні Петро, за божественним натхненням, використав грецьке слово *літос* стосовно Ісуса: «Приходьте до Нього – живого коштовного Каменя (*літос*), знехтуваного людьми, але вибраного Богом… Адже в Писанні зазначено: Ось, Я кладу на Сіоні Камінь (*літос*) наріжний, вибраний, коштовний… камінь (*літос*), яким знехтували будівничі. Він став наріжним *каменем*» (1 Петра 2:4–7). А в наступному вірші (2:8), апостол попеременно використав слова *літос* і *петра* – те саме грецьке слово, використане в Матвія 16:18 – коли описав Ісуса як «камінь (*літос*)

спотикання та скелю (*петра*) спокуси». У Дії 4 Петро, знову під божественним натхненням (вірш 8), сказав про Ісуса: «Він є камінь (*літос*), знехтуваний вами, будівничими, – *камінь*, що став наріжним» (4:11). Без сумніву, Петро більше за будь-яку релігійну особу наших часів, передав справжнє значення слова, вжитого в Матвія 16:18.

Далі ми можемо визначити, якими були переконання інших апостолів і ранніх християн щодо «скелі», основи Церкви. Якщо Ісус назвав Петра «скелею», то логічно було б подумати, що це була «істина», яку розуміли і в яку вірили найближчі до Нього учні, а не «істина», яку деякі релігійні люди «відкрили» багато століть потому. Натхненний апостол Павло писав до коринтян, що ізраїльтяни в пустелі «всі пили той самий духовний напій, бо пили з духовної скелі (*петра*), що йшла слідом *за ними*, а тою скелею (*петра*) був Христос» (1 Коринтян 10:4). Наскільки ще чіткіше це можна було б висловити? З часів Старого Заповіту «скеля» стосувалася Христа, а не Петра. У Посланні до ефесян 2:20 Павло написав: «ви…збудовані на основі апостолів і пророків, де **наріжним каменем є Сам Ісус Христос**» Досліджуючи ці уривки, стає очевидним, що апостоли та інші новозавітні християни знали, вірили та навчали, що «скелею» був Христос, а не Петро.

Ми також повинні розглянути вчення Ісуса щодо цієї «скелі». У Луки 20:17 (після Його притчі про злих виноградарів) Ісус, як і Петро, процитував слова з Псалма 117:22, які описують Його (Ісуса) як «наріжний камінь» (*літос*). А далі Він сказав: «Кожний, хто впаде на той камінь (*літос*), розіб'ється, [а] на кого він сам упаде, того розчавить» (Луки 20:18; пор. Матвія 21:42, 44; Марка 12:10). Його слова були адресовані єврейському народу, особливо первосвященикам і книжникам, які виявляли зневагу до тих, кого посилав Бог, у тому числі й до Месії. Ці релігійні лідери знали, що «Він говорить про них» (Матвія 21:45), і розуміли, що Він мав на увазі Себе як цей наріжний камінь, який розчавить усіх, хто не вірить у Нього.

Якщо Ісус провістив: «На цій скелі Я **збудую** Свою Церкву» (Матвія 16:18), ми сподівалися б знайти виконання цього пророцтва. Біблійні докази показують, що ця «скеля» відноситься до визнання Петром божественності Ісуса, а також до Самого Ісуса. Ісус обіцяв збудувати Свою Церкву на основі того, ким Він є – «Христос, Син Бога Живого», як сказав Петро в Матвія 16:16. Насправді, усвідомлення того, що Ісус був Сином Божим і Месією, було вражаючою правдою, яка змусила 3000 людей повірити в Нього, покаятися і охреститися, щоб увійти в Господню Церкву (Дії 2:36–47). В Єрусалимі, у день П'ятидесятниці, лише через 50 днів після Свого воскресіння, Христос справдив Своє пророцтво про те, що «на цій скелі» (тобто, на тому факті, що Ісус є Богом і Месією; Матвія 16:16, Дії 2:22–36) Він збудує Свою Церкву. Того пам'ятного дня Петро виступив перед натовпом не для того, щоб оголосити себе першим «папою» Церкви чи «отцем» усіх віруючих. Навпаки, він смиренно віддав честь і визнав божественність Того, Хто зробив Церкву реальністю.

Немає жодної біблійної основи для захисту інституту папства. Закладати скелю (фундамент), відмінну від тієї, що вже закладена, означає будувати на створеному людиною фундаменті, який є нестійкий і тому зруйнується. Покладати основу, відмінну від Христа, означає узурпувати Його Богом дану роль Голови Церкви, яку Він купив Своєю власною кров'ю (Дії 20:28). Павло писав: «Адже ніхто не може покласти іншої основи, крім уже покладеної, а нею є Ісус Христос» (1 Коринтян 3:11).

[17:5] Порівняйте цю заяву з Кораном: «Аллах не вибрав жодного сина, і немає Бога поряд з Ним» (Сура 23:91).

17:21 аВ NU-тексті немає цього вірша.

[17:23] *Дивіться коментарі до Марка 9:31.*

17:27 аГрецьке *статер*, точна сума грошей для сплати податку на храм за двох осіб.

[18:3] Деякі релігійні групи навчають, що через гріх Адама в Едемському саду всі люди успадкували зіпсовану духовну природу, через яку людське серце є вкрай брехливим, а людська природа – зіпсованою і гріховною. Ця доктрина зазвичай називається «повна розбещеність». Згідно неї, через цю успадковану духовну зіпсованість діти вже народжуються порочними і тому є неспасенними. Це хибне вчення стверджує, що немовлята можуть бути спасенними, лише якщо будуть у числі обраних – заздалегідь визначеної групи небагатьох людей, яких Бог свавільно вирішив врятувати, а всіх решту – засудити.

Хоча можна висунути кілька напрямків аргументації з Біблії, щоб спростувати це вчення щодо повної зіпсованості людей, один із них особливо заслуговує на увагу: біблійне вчення щодо духовного стану дітей. Давним-давно пророк Єзекіїл, порівнюючи поведінку батька і сина, недвозначно заявив: «Душа, що згрішила, помре. А син не візьме неправедність батька, ані батько не візьме неправедність сина» (18:20). Сам Ісус засвідчив про духовну безпеку дітей, коли сказав слова, записані в цьому вірші. Дорослі повинні стати такими, як діти, якщо хочуть спастися. Тож навряд чи діти можуть бути духовно розбещеними! Христос супроводив цю заяву таким зауваженням: «Облиште дітей і не забороняйте їм приходити до Мене, бо *для* таких є Царство Небесне» (Матвія 19:14).

Оскільки всі люди є «з Його роду» (Дії 17:29), вони приходять у цей світ невинними у гріху. Ось чому Павло, вказуючи на те, що Бог заздалегідь планував привести Христа у світ через Якова, а не через Ісава, заявив, що рішення було прийнято ще до народження хлопчиків: «…коли нічого – ні доброго, ні злого – вони ще не зробили» (Римлян 9:11). Подібним чином Бог проголосив, що цар Тира, як і всі інші, прийшов у світ невинним, але став грішним через власний вибір: «Ти був бездоганний у твоїх дорогах від дня, в який ти був створений, аж доки в тобі не знайдено неправедність» (Єзекіїла 28:15; пор. Римлян 7:9). Якщо Бог «створює дух людини» (Захарії 12:1) під час зачаття, чому хтось хоче наполягати на тому, що дух людини все-таки порочний? Зі слів Ісуса, а також з інших уривків Святого Письма можна зрозуміти, що діти не успадковують гріховну духовну природу.

18:11 aNU-текст опускає цей вірш.

18:16 aВторозаконня 19:15

18:19 aNU-текст опускає *Знову запевняю вас.*

18:29 aNU-текст і M-текст опускають *все.*

18:35 aNU-текст опускає *його переступів.*

[19:1–9] Одним із найбільш розповсюджених аргументів на підтримку гомосексуалізму є заяви про те, що Ісус ніде відкрито не засудив цю практику. Оскільки Ісус ніколи конкретно не казав, що це є гріхом, то Його мовчання з цього приводу розцінюється як схвалення такого способу життя. Але такі міркування є хибними. По-перше, Ісус пояснив Своїм послідовникам, що у Нього просто не було часу навчити їх всього, що їм треба було знати. Він також сказав, що Святий Дух нагадає їм про все, чого Ісус їх навчав, а також **додатково навчить** того, на що у Нього не вистачило часу. Він сказав Своїм учням: «Ще багато чого Я маю сказати вам, але тепер ви не можете знести. Коли ж прийде Він, Дух Істини, то поведе вас до повної істини» (Івана 16:12–13). У натхненних писаннях Нового Заповіту ми бачимо, що їх автори сміливо й конкретно засуджують цю практику, покладаючись на одкровення, яке вони отримали від Святого Духа. Отже, неправильно думати, що лише тексти, виділені червоним кольором, містять учення Ісуса. Навпаки, Він передрік, що після Його повернення на небо буде проводитися більше навчання, адже апостоли тоді «не могли знести» всього вчення.

По-друге, навіть якщо Ісус прямо і не засуджував таку практику (хоча Він насправді її засуджував), це точно не могло б бути доказом того, що Він їй потурав. Наприклад, де Ісус чітко заявив, що зоофілія є гріхом? Де в Новому Заповіті Ісус говорить, що полігамія – це неправильно? Де слова, виділені червоним, які конкретно засуджують педофілію? Чи маємо ми припустити, що Син Божий потурав вживанню кристалічного метамфетаміну, тому що немає чіткого слова з Його власних вуст, де б говорилося: «не вживайте кристалічний метамфетамін»?

Тому ідея про те, що мовчання Ісуса на якусь тему означає, що Він схвалював це або потурав цьому, не може бути підтверджена.

Але насправді Ісус виступав проти гомосексуалізму. У багатьох випадках Ісус засуджував гріхи перелюбу (Матвія 19:18), сексуальної розпусти (Матвія 19:9) і розпусти (Матвія 15:19). Ці терміни описують **будь-який вид статевих стосунків, які виходять за межі встановленого Богом шлюбу**. А потім Ісус точно визначив, що Бог вважає морально допустимим шлюбом: «Хіба не читали ви, що Творець на початку створив їх чоловіком і жінкою? І сказав: Тому залишить чоловік батька й матір і пристане до своєї жінки, і обоє будуть одним тілом. То вже буде не два, а одне тіло. Отже, що Бог поєднав, людина хай не розлучає» (Матвія 19:4–6).

Визначаючи шлюб як союз між одним чоловіком і однією жінкою, Ісус фактично засудив усі інші формати, включаючи (але не обмежуючись) одного чоловіка і двох жінок, одну жінку і двох чоловіків, трьох чоловіків і одну жінку, трьох чоловіків і трьох жінок, двох чоловіків, одну жінку і одну тварину тощо. Засуджувати кожний варіант з різних комбінацій статей і чисел для Ісуса було б явним абсурдом. Визначивши шлюб як союз між одним чоловіком і однією жінкою, Він чітко показав, що лише такий формат дозволяє Бог. Кілька років тому чоловік «законно одружився» на своїй гітарі. Чи повинні ми зробити висновок, що оскільки Ісус ніколи конкретно не засуджував шлюб між чоловіком і його гітарою, то Син Божий схвалив це? У запитанні вже міститься відповідь. А в іншому випадку жінка «законно вийшла заміж» за дельфіна. Оскільки Ісус жодного слова прямо не сказав про утримання від шлюбу з дельфіном, чи має це означати, що Його «мовчання» слід розглядати як схвалення? У жодному разі.

19:4 аБуття 1:27; 5:2
19:5 аБуття 2:24
19:9 аАбо *блуду*

[19:9] Зауважте, що Божий закон про шлюб надзвичайно вузький на відміну від переважаючих практик людства. Згідно з Біблією, крім смерті (Римлян 7:1–3), єдиною законною причиною розірвання шлюбу є сексуальна невірність. Невинна сторона уповноважена Богом розлучитися з винною стороною виключно на підставі незаконних статевих стосунків. Ісус дозволяє повторний шлюб невинного партнера з особою, яка відповідає біблійним критеріям. На відміну від єдиної причини розлучення, наведеної Ісусом, Коран навчає, що чоловік може розлучитися зі своєю дружиною з будь-якої причини (Сура 2:226–232, 241; 33:49; 58:2–4; 65:1 і далі).

КОГО СТОСУЄТЬСЯ МАТВІЯ 19:3–12?

Щоби правильно зрозуміти розмову про розлучення в Євангелії від Матвія 19, необхідно взяти до уваги кілька аспектів контексту. По-перше, зауважте, що в контексті уривку Ісус звертався до **євреїв** (фарисеїв, вірш 3), а не до християн. Він відповів на **їхнє** запитання: «Чи годиться чоловікові розлучатися зі своєю дружиною з будь-якої причини?» (вірш 3).

По-друге, якщо відповідь Ісуса стосується лише християн (як стверджують деякі), то Він ніяк не допоміг Своїм єврейським запитувачам і, фактично, взагалі ухилився від відповіді на їхнє запитання. Але Ісус чітко дав зрозуміти, що Його відповідь **таки стосується** їх і всіх інших з трьох причин:

1. Він запитав: «Хіба не читали **ви**» (вірш 4) і сказав: «Кажу ж **вам**» (вірш 9). Тож, Він звертався до **них**!

2. Він використав слово «кожен» (вірш 9) – всеохоплюючий термін, який означає будь-кого і кожного.

3. У віршах 4–5 Він звернувся до Буття 1:27 і 2:24, відповідаючи на їхнє запитання. Припис у Книзі Буття **передує періоду Мойсея** в його первинному контексті. Отже, те, що Бог запланував від самого початку часів, щоб один чоловік був у шлюбі з однією жінкою протягом всього життя (за винятком **лише** розпусти), стосується всього людства загалом.

Хоча протягом певного часу (наприклад, у період Мойсея) люди дещо притупили свою чутливість до цього Божественного закону, і хоча Бог «не зважав на часи незнання», що привели до такої поведінки (Дії 17:30), це ще не означає, що сьогодні люди можуть довільно ігнорувати закони Бога про розлучення та повторний шлюб (Євреїв 13:4).

По-третє, зверніть увагу на реакцію учнів на сувору заяву Ісуса: «Коли така справа чоловіка з жінкою, то краще не одружуватися» (вірш 10). Іншими словами, якщо чоловік зобов'язаний залишатися у шлюбі зі своєю першою дружиною (причому **єдиною** можливістю для розлучення та повторного шлюбу є її сексуальна невірність), то йому слід двічі подумати, довго й наполегливо обмірковувати, перш ніж прийняти рішення одружитися. Адже одружуючись, він зобов'язується прожити все життя з тією самою жінкою (в очах Бога). Цілком можливо, що краще жити самотнім, ніж наражатися на тривалий шлюб із партнером, який зробить життя нещасним і з яким неприємно жити (але який залишається вірним у шлюбі). Ось такою була суть зауваження учнів до Ісуса. Вони розуміли, що настанови Ісуса були дуже обмежувальними. Але потім вони зробили помилковий висновок, запропонувавши доречність і навіть перевагу безшлюбності.

По-четверте, у відповідь на зауваження учнів Ісус зазначив у вірші 11, що не кожен може жити так, як вони пропонують (тобто неодруженим і безшлюбним). Мається на увазі, що деякі більше за інших мають потребу в товаристві та сексуальних стосунках, які супроводжують подружній союз. (Зауважте, що сексуальні стосунки є цілком допустимими в очах Бога – зрештою, це Він їх створив! Але в цьому випадку їх учасники зобов'язані дотримуватися Божих настанов, обмежуючи сексуальну активність шлюбними стосунками згідно цих настанов). Потім Ісус детально описав три групи чоловіків (вірш 12), які могли б жити без шлюбу, як пропонували учні: 1) ті, хто народжується фізично неповноцінними і, як наслідок, не здатні до сексуальних стосунків; 2) ті, хто народжується фізично нормальними, але які в результаті хірургічного

втручання стали нездатними до статевого життя. Хоча це досить дивно для сучасної свідомості, у стародавніх культурах було поширеною практикою робити євнухами (імпотентами) чоловіків, які прагнули виконувати офіційні повноваження, наприклад, тих, хто відповідав за царські покої, слуг, які жили в королівських палацах тощо (пор. Буття 37:2, 7; Естер 22:9; Дії 8:27) і 3) ті, хто просто свідомо вирішив відмовитися від статевих стосунків і шлюбу, щоб повністю присвятити себе релігійним справам (як Ісус і Павло).

По-п'яте, заключне твердження Ісуса: «Хто може збагнути, нехай збагне» (вірш 12), стосується того, що Він обговорював, тобто вибору жити в безшлюбності. Він не міг посилатися на Своє твердження у вірші 9. Це було б протиріччям, адже виходило б, що з одного боку, Він рішуче заявляв, що ті, хто розлучається та знову вступає у шлюб, чинять всупереч Біблії та є **винними у перелюбі**, а потім зводив би це нанівець твердженням, що можна не дотримуватися Писання, якщо не хочеться. Якщо люди вільні самі встановлювати свої правила щодо шлюбу, Ісусові не було потреби навіть торкатися цього питання взагалі. Але **коли** Бог встановлював **будь-які** правила, яким люди не повинні були коритися, якщо вони цього не бажали? «Це слово» (вірш 11), щодо якого Він сказав, що його не потрібно було нав'язувати всім людям без розбору та повсюдно, стосувалося висловлювання учнів, що чоловікам краще було б утримуватися від шлюбу та жити самотніми. Твердження Ісуса у вірші 9 явно є універсальним у своєму застосуванні та важливості, а висловлювання учнів у вірші 10 є чітко обмеженим за обсягом і застосуванням до трьох груп осіб, яких окреслив Ісус. Лише ці три категорії осіб у стані (фізично та/або розумово) «збагнути це слово» щодо утримання від шлюбу.

Суворість Божої волі для всіх людей щодо шлюбу має на меті щастя людини. Творець знає, що найкраще для всіх людей. Коли Іван заявив Іроду, що його шлюб був незаконним (Марка 6:17–18; пор. Езри 10:3, 11), Ірод був вельми незадоволений. Тим не менш, ті, хто бажає потрапити на небеса, повинні дотримуватися Божих законів про шлюб.

19:16 aNU-текст опускає *добрий*.

19:19 aВихід 20:12–16; Второзаконня 5:16–20
bЛевіт 19:18

19:20 aNU-текст опускає *змалку* (або *від юності*).

[19:16–22] *Дивіться коментарі до Марка 10:17–22.*

19:29 aNU-текст опускає *або дружину*.

20:6 aNU-опускає *без діла*.

20:7 aNU-текст опускає *мій – і одержите, що вам належить*.

20:16 aNU-текст опускає *бо багато є покликаних, а мало вибраних*.

20:22 aNU-текст опускає *Або хреститися хрещенням, яким Я хрещуся?*

20:23 aNU-текст опускає *і хрещенням, яким Я хрещуся, будете хреститися*.

[20:29–34] Випадок зцілення сліпих біля Єрихону (також описаний у Марка 10:46–52 і Луки 18:35–43) зазнав різкої критики з боку скептиків. Хоча і Марк, і Лука згадують про зцілення лише **одного** сліпого, Матвій описує зцілення **двох** чоловіків, коли Христос ішов до Єрусалиму на останню Пасху. Крім того, Матвій і Марк зазначають, що сліпі були зцілені, коли Ісус **виходив** з Єрихону, тоді як Лука пише, що сліпий був зцілений, коли Господь **наближався** до міста. Критики заявляють, що ці розбіжності при описі чуда Ісуса в Єрихоні свідчать про те, що автори євангельських оповідань припустилися помилок.

Той факт, що в двох євангельських оповіданнях згадується лише про одного сліпого, а в іншому – про двох, не має нас хвилювати. Те, що Марк і Лука згадують лише про одного сліпого, не означає, що вони заперечували існування двох сліпих. Якби Марк і Лука заявили, що Христос зцілив **лише одного чоловіка**, тоді як Матвій підтвердив, що було зцілено більше ніж одного чоловіка, протиріччя було б очевидне. Але це не так. Якщо один каже: «У Тіма є син», а інший – «У Тіма є син і дочка», то друге твердження не заперечує, а доповнює перше. Крім того, згадування Марком одного зі сліпих на ім'я – Вартимей, і його батька – Тимей, (10:46), може

вказувати на те, що Марк зосереджував увагу на сліпому, якого він знав особисто. Якби ви жили за часів Ісуса і були свідками того, як Він зціляв багатьох людей (причому одного з них ви би знали), було б зрозуміло, що, повернувшись додому, ви могли б розповідати своїй родині лише про друга, якого Ісус оздоровив. І це жодним чином не було б обманом з вашого боку.

Але як вирішити другу складність? Чи є якась логічна причина, чому Матвій і Марк вказують, що Ісус оздоровив сліпих **на виході** з Єрихону, тоді як Лука згадує, що Господь оздоровив сліпого **на підході** до міста? Насправді є принаймні дві реалістичні можливості щодо того, чому описи про цю подію сформульовані по-різному. По-перше, цілком можливо, що в тому випадку в околицях Єрихону були зцілені **троє** сліпих. Випадок, про який згадує Лука, міг бути зовсім іншим випадком, ніж ті, що записані Матвієм і Марком. Хоча припущення про існування трьох сліпих багато хто вважає малоймовірним, це принаймні можливо – а це **все**, що потрібно, щоб заперечити ймовірну невідповідність.

Інший можливий спосіб узгодити ці уривки – зрозуміти, що за часів Христа насправді було два Єрихони. По-перше, був Єрихон, відомий зі старозавітної історії (Ісуса Навина 6:1 і 1 Царів 16:34). Однак у першому столітті це було невелике село, яке здебільшого лежало в руїнах, а приблизно в трьох кілометрах на південь від цього місця був новий Єрихон, побудований Іродом Великим. Отже, Господь, подорожуючи до Єрусалиму, спочатку пройшов би через **старозавітний** Єрихон, а потім, приблизно через три кілометри на південний захід, пройшов би через Єрихон **Ірода**. Відповідно до цього, згадки Матвія та Марка про те, що Ісус виходив з Єрихону, стосувалися б старого міста, тоді як згадка Луки про наближення Ісуса до Єрихону стосувалася б нового міста. Отже, дива, про які йдеться, могли статися між двома Єрихонами[10].

Вивчаючи уривки, які критики вважають суперечливими, слід пам'ятати один важливий факт: якщо існує **будь-який** розумний спосіб узгодити оповідання, жодні заяви про уявні суперечності не можуть бути правомірними. Якщо не можна показати, що одне й те саме розглядається одночасно в тому самому значенні, тоді це не можна вважати законним протиріччям. Проста відмінність не створює суперечності.

[21:2–3] Деякі скептики припустили, що тут Ісус заохочує Своїх учнів вкрасти осла. Оскільки крадіжка є очевидним порушенням восьмої заповіді (Вихід 20:15), Ісуса звинувачують у моральній недосконалості, тому що Він наказав Своїм учням «вкрасти» осла.

У зв'язку з цим виникає запитання: якби чоловік надіслав електронного листа своїй дружині та попросив її піти до сусіда та забрати його машину, чи матиме рацію той, хто прочитав того електронного листа (можливо, знайшов у смітнику зім'яту друковану копію), прийшовши до висновку, що чоловік просив свою дружину викрасти машину? Звісно ні. Оскільки електронний лист не містив іншої інформації, окрім прохання до дружини забрати машину від сусіда, людині, яка читає лист, знадобилася б додаткова інформація, щоб звинуватити дружину в крадіжці. Ця людина може не знати про те, що чоловік напередодні домовився зі своїм сусідом про такі дії.

Схоже, деякі критики у своєму тлумаченні Святого Письма ніколи не беруть до уваги той факт, що Біблія не описує кожну деталь кожної події, про яку вона згадує (див. Івана 21:25). Біблія не мала бути хронологічною шкалою часу, що містить усі подробиці про життя всіх згаданих у ній осіб. Новозавітна Книга Дій апостолів охоплює приблизно 30-річний період історії Церкви, але насправді в ній ідеться лише про **деякі** вчинки деяких ранніх християн. Було ще багато того, що робили Павло, Петро, Сила, Лука та інші християни першого століття, що не записано в ній. Наприклад, після свого навернення у віру Павло провів три роки в Аравії та Дамаску (Галатів 1:16–18), але Лука не згадав ані цієї деталі, ані багатьох інших справ, які Павло зробив за ці три роки.

Випадок, коли Ісус наказав Своїм учням піти й привести до Нього ослицю та осля, не доводить, що то була крадіжка, так само як і коли учні Ісуса запитали про «горницю» та зайняли її, не означає, що вони вдерлися в чужий дім (Марка 14:13–15). Пославши двох Своїх учнів за тими тваринами, Ісус точно сказав їм, куди йти і що сказати, ніби Він уже знав обставини, за яких ослиця та осля були доступні. Цілком можливо, що Ісус заздалегідь домовився про «оренду» цих тварин – довести протилежне неможливо. Подібно як ми не зобов'язані щовечора,

приходячи з роботи додому, переповідати **все,** що робили **щогодини** на роботі, ще й в тому порядку, як це відбувалося, так і Біблія не зобов'язана надавати кожну подробицю кожної події, включаючи й ту, що стосувалася отримання двох ослів. Жодне протиріччя чи звинувачення в неправедних діях не є правомірними за наявності непрямих деталей, які пояснюють інформацію, яка надається.

Крім того, невинність Ісуса та Його учнів підтверджується тим фактом, що учні змогли піти разом з тими ослами. Якби учні й справді намагалися вкрасти тварин, хтось міг би подумати, що їх власник не допустив би цього (Марка 11:5–6). Крім того, у тексті нічого не сказано про те, що сталося з тваринами після того, як Ісус в'їхав на них верхи в Єрусалим. Наскільки відомо, учні Ісуса могли негайно повернути тварин їхнім власникам.

21:5 аЗахарії 9:9

[21:1–9] *Дивіться коментарі до Луки 19:28–36.*

21:9 аПсалом 117:26

21:13 аІсаї 56:7

bЄремії 7:11

21:16 аПсалом 8:3

[21:18–22] Історія про те, як Ісус прокляв безплідну смоківницю, може вразити пересічного читача «дивністю» подій, що відбуваються. У зв'язку з цим природно виникає одне важливе питання: чому Ісус мав проклинати смоківницю, на якій не було смокв, якщо в тексті сказано, що «не була ще пора на смокви» (Марка 11:13)? У відповідь на це запитання, що бентежить, скептичні уми вигадали таке пояснення цієї історії: Ісус нібито влаштував істерику і вбив дерево, яке нічим не заслужило цього.

Але чи дійсно Ісус примхливо, у гніві прокляв смоківницю за те, що на ній не було плодів, хоча дерево було нездатним родити? Провівши невелике дослідження, можна швидко переконатися, що в цій історії відбувається зовсім не те, що видається на перший погляд. Існує не тільки правомірна причина для прокляття смоківниці, але слід розглянути й не менш доречне духовне застосування її. У тексті сказано, що коли Ісус підійшов до смоківниці, на дереві було багато листя. Р.К. Гаррісон пояснює, що в першому столітті в Палестині росли різні види інжирних дерев. Один дуже важливий аспект їх росту стосується зв'язку між листям і плодами. Гаррісон зазначає, що маленькі смокви, відомі арабам як *такш*, «з'являються одночасно в пазухах листя»[11]. Ці плоди їстівні і «їх часто збирають для продажу на ринках»[12]. Крім того, «коли навесні на деревах з'являється молоде листя, на кожній родючій смоківниці буде й трохи *такшу*... Але якщо на дереві є листя, але немає плодів, воно буде безплідним протягом усього сезону»[13].

Отже, коли Ісус підійшов до смоківниці, на якій було багато листя, Він мав усі підстави сподіватися, що на ній буде щось їстівне. Однак, як пише Матвій, оглянувши дерево, Ісус «нічого на ній не знайшов, крім самого листя». Жоден *такш* навіть не пустив бруньок, як мало би бути, якби того року дерево збиралося вродити їстівні смокви. Дерево здавалося плідним, але мало лише зовнішні ознаки плодоношення (листя) і насправді не пропонувало нічого цінного для стомлених мандрівників.

Крім того, кожен, хто хоча б трохи знайомий з характером Ісуса, знає, що Він не витрачав Свій час на цій землі, щоб вигублювати безплідні інжирні дерева, покращуючи екологічну ситуацію для палестинських фермерів. Тоді який був сенс таких суворих дій проти того дерева? Прийнявши до уваги контекст події, намір Ісуса стає очевидним і подвійним. По-перше, у своєму безпосередньому контексті безплідна смоківниця, здається, відображає претензійну релігію єврейських вождів в Єрусалимі. Написавши про те, що Ісус прокляв смоківницю, Марк далі пояснює, що Ісус пішов до Єрусалиму і почав виганяти міняльників із храму (Марка 11:15–19). Діяльність у храмі, яка колись була плідною та корисною, втратила свою цінність і стала марною.

По-друге, у загальному сенсі Ісус часто заявляв, що дерева, які не приносять добрих плодів, будуть зрубані (Матвія 7:19; Луки 13:6–9). Інжирне дерево не приносило плодів, було марним і заслуговувало на знищення; духовне застосування цієї історії полягає в тому, що будь-яка людина, яка не приносить плоду для Бога, також буде знищена через те, що не плодоносить. Ісус не влаштував істерику і не прокляв смоківницю, хоча вона й не могла плодоносити. Він прокляв дерево, тому що воно повинно було плодоносити, оскільки мало всі зовнішні ознаки цього. Що стосується особистого застосування, ми всі повинні старанно докладати зусиль, щоб не стати такими безплідними смоківницями.

[21:23] *Дивіться Спеціальний розділ на стор. 4 коментарів до Колосян стосовно влади та авторитету.*

21:42 аПсалом 117:22, 23

22:32 аВихід 3:6,15

[22:23–33] Скептики часто звинувачують Біблію та християнство в нелогічності та ірраціональності. Це неправда. Ісус завжди використовував здорову логіку та правильне міркування, щоб представити Свою справу. У цих віршах Він продемонстрував надзвичайну логічну майстерність у Своїй відповіді садукеям, коли вони намагалися заплутати Його на темі воскресіння. Характерною доктриною секти садукеїв, яка стала підставою для їх існування як окремої фракції, було відкидання життя після смерті. Натхненний історик Лука пояснює: «Адже садукеї твердять, що немає ні воскресіння, ні ангела, ні Духа» (Дії 23:8). Побачивши, що фарисеї зазнали невдачі в їхніх зусиллях зловити Ісуса на слові (Луки 20:26), садукеї висунули аргумент, на який, як вони вважали, неможливо було відповісти, і за допомогою якого вони сподівалися дискредитувати Його. Удаючи щирий інтерес до правильного тлумачення Біблії, вони звернулися до Ісуса, називаючи Його «вчителем», і поставили формальне запитання, що стосувалося закону Мойсея. Цей аргумент мав логічно продемонструвати обґрунтованість їхньої позиції, водночас показуючи хибність доктрини воскресіння. Вони запропонували наступний дуже малоймовірний сценарій (який, як вони стверджували, був реальним випадком). Ось їхні аргументи, викладені у вигляді силогізму:

1. Якщо закон Мойсея зобов'язує до левіратного шлюбу, згідно з яким у випадку смерті чоловіка його брат має одружитися з його дружиною, яка залишилася в живих (Второзаконня 25:5–6), і

2. Якщо буде воскресіння, під час якого семеро братів і їхня одна дружина воскреснуть із мертвих,

3. Тоді всі семеро чоловіків одружаться з однією жінкою одночасно в житті після смерті.

Можна легко уявити, що садукеї вимовили фразу «у воскресінні» з презирством (оскільки вони не вірили в це), і, можливо, навіть глузливо підморгували один одному, абсолютно впевнені, що змогли завдати вирішального смертельного удару концепції воскресіння, тим самим підтвердивши дійсність своєї доктрини.

Але їхній розумний аргумент не міг зрівнятися з розумом Божим. Вони мали справу з Автором істини та провідним Полеміком, Чиї знання та вміння правильного мислення та точної аргументації були неперевершеними. Ісус ретельно почав розбирати їхній, здавалося б, грізний виклик. По-перше, Він надав два рішучі спростування їхньому сценарію, яким передував гострий докір, що вони «помиляються»: 1) вони не знають Писання, і 2) вони не знають сили Божої. Ці два твердження супроводжуються прямою заявою про обставини, які характеризують життя після смерті (що може знати лише Бог): «Бо по воскресінні не одружуються і не виходять заміж, а є мов ангели на небі» (вірш 30). Іншими словами, як тільки люди вийдуть за межі цього земного існування та увійдуть у духовну сферу, тілесні стосунки, характерні для фізичної сфери, припиняться.

Зокрема, шлюб є формою земних стосунків, призначених Богом служити різноманітним цілям, невід'ємно пов'язаним із земним існуванням людей (найголовнішою з яких є продовження роду, що не має значення у вічності). Як конкретний доказ цього переходу, Ісус

звернув увагу садукеїв на ангелів – прямий «випад» проти їхніх поглядів, оскільки вони також заперечували їх існування. Ці духовні істоти, також створені Богом, населяють небесне царство (хоча приходять на землю, щоб виконувати накази Бога, приймаючи людську подобу, Буття 18:2, 16, 22; 19:1 і далі). З того, що відомо про ангелів з Біблії, стає очевидним, що вони є істотами, які утримуються від тілесних стосунків, характерних для людей на землі. Отже, ангели є відповідним прикладом твердження Ісуса про те, що шлюбні стосунки, якими ми їх знаємо на землі, не перенесуться на небесне царство.

З цими тезами Ісус виграв «дебати», відкидаючи припущення садукеїв про те, що на небі будуть діяти такі самі шлюбні стосунки, як на землі. Однак цей тестовий приклад, який висунула ця єврейська секта, був лише хитрістю, яка мала на меті довести їхню головну доктрину: невіру в воскресіння мертвих. Отже, Ісус продовжив розбирати й цей аспект: «Щодо воскресіння з мертвих, то хіба ви не читали Слова Божого, яке говорить: Я є Богом Авраама, Богом Ісаака, Богом Якова, – Богом не мертвих, а живих» (вірші 31–32). З лаконічною, приголомшливою стислістю Ісус знищив основну доктрину садукеїв, показавши її логічну помилку. Він звернув їх увагу на випадок, коли Мойсей стояв перед палаючим кущем (Вихід 3:6), і Бог назвав Себе Богом Авраама, Ісаака та Якова. Але на той час, коли Бог сказав це Мойсею (приблизно в 1500 році до н.е.), тіла цих трьох патріархів уже сотні років були в могилі (Буття 25:8; 35:29; 49:33). Та Бог ясно дав зрозуміти Мойсею, що, хоча ці патріархи вже давно померли, Він **усе ще** залишався їхнім Богом. Як підсумував Ісус: «Бог не є Богом мертвих, а живих» (переклад І. Огієнка). Вихід 3:6 є біблійним доказом того, що Авраам, Ісаак і Яків, хоча і були відокремлені від своїх фізичних тіл, все ще існували. Вони не зникли назавжди. Одного дня вони возз'єднаються зі своїми тілами під час воскресіння. Цією вирішальною тезою Ісус фактично знищив садукейство. Залишитися садукеєм після того, як Ісус так ефективно спростував їх основну доктрину, означало б триматися ірраціональності та йти всупереч доказам.

Цей приголомшливий прояв раціонального та вправного міркування є достатнім доказом того, що заяви скептиків про ірраціональність християнства є безпідставними. На відміну від філософів, самозванців і шахраїв, які прагнули зібрати навколо себе послідовників для підтримки свого шахрайства, Ісус був незмінно логічним у Своєму житті, постійно наполягаючи на прийнятті Істини (Івана 8:32) і її силі змінювати людей (Івана 17:17). Він залишався відданим істині та раціональності, навіть коли це означало втрату послідовників (Івана 6:60–71). Він і справді є Майстром логіки – найвищим прикладом і квінтесенцією того, що є правильним[14].

22:37 аВторозаконня 6:5
22:39 аЛевіт 19:18

[22:41–46] У цій дискусії Ісус звернув увагу фарисеїв на ідею «Месії», представлену в Старому Заповіті, – поняття, яке зустрічається в ньому 39 разів і завжди перекладається в Септуагінті як *христос*. Обидва терміни означають «помазаник». Ісус насправді був довгоочікуваним Месією/Христом. Його питання мало на меті висвітлити саме цей факт. Відповідь фарисеїв на Його запитання, що Він був «Син Давидів», була правильною, але неповною. Дійсно, Месія мав бути нащадком по кровній лінії царя Давида (див. схему на стор. 4), а також успадкувати престол Давида по праву Його законного походження. Але фарисеям було важко прийняти божественність Христа.

Тому Ісус у відповідь поставив їм два додаткових запитання, які мали привести чесного слухача до розуміння цього факту. По-перше, як міг Давид, під впливом Святого Духа, написати такі слова: «Промовив Господь до Господа мого: Сядь праворуч Мене, доки не покладу ворогів Твоїх підніжком для Твоїх ніг» (Псалом 109:1). Зверніть особливу увагу на точне фразування, яке використав Ісус. Його першою відсилкою на «Господа» в єврейському тексті є божественне ім'я, яке по-різному транслітеровано в перекладах Біблії – «Єгова», Яхве тощо. В англійських і деяких українських перекладах (зокрема, НПУ), цей термін завжди пишеться великими літерами – ГОСПОДЬ. Друге вживання слова «Господь» у цитаті Ісуса – це звичайне єврейське слово

адонай, яке вживали, звертаючись до пана або господаря – людини чи божества. Зверніть увагу на логіку цього: згідно з тим, що цар Давид написав у натхненному Псалмі 109, Бог-Отець звертався до Давидового Господа – Христа/Месії, якого Давид називав своїм Господом.

Тож Ісус поставив Своє останнє запитання, щоб підвести Свою логічну аргументацію до кульмінації: «Отже, якщо Давид називає Його Господом, як Він може бути йому сином?» Як Месія/Христос може бути сином (нащадком) Давида, і при цьому вже існувати як його Господь? Так може бути лише якщо фізичне тіло Месії генетично походить від Давида (Євреїв 10:5; Псалом 39:7), але сам Месія, тобто Його особа, Його дух, існував ще до Давида у вічності разом із Богом-Отцем. Ісус намагався змусити Своїх ворогів визнати той факт, що Він насправді був Месією – втіленим Богом, Який прийшов на землю і знаходився у самій їхній присутності. Вони були настільки приголомшені цим одкровенням, що «з того дня ніхто більше не наважувався Його запитувати» (вірш 46).

22:44 aПсалом 109:1

23:14 aNU-текст опускає цей вірш.

23:17 aB NU-тексті – *освятив.*

23:21 aB M-тексті – *жив.*

23:25 aB M-тексті – *неправедності.*

[23:35] Ім’я Захарії зустрічається в Біблії десятки разів. Є пророк Захарія, який написав одну з книг Старого Заповіту; є Захарія, син Єгояди, який був побитий камінням до смерті за наказом царя Йоаша (2 Хронік 24:20); є Захарія, батько Івана Хрестителя, а також близько 25 інших чоловіків, які згадані під цим ім’ям у Святому Письмі. Однак критики Біблії зосереджуються лише на одному Захарії – тому, якого згадано в Матвія 23:35. Вони стверджують, що Ісус (або Матвій) помилився, сказавши, що євреї вбили «Захарію, сина Варахіїного … між храмом і жертовником», і заявляють, що Захарія був сином Єгояди, а імені Варахії немає ніде у Старому Заповіті. То Матвій припустився помилки?

У 2 Хронік 24:20 справді згадується «Захарія, син Єгояди», якого каменували «в дворі Господнього дому» (24:21). Але чи мав Ісус на увазі саме цього Захарію, коли дорікав жорстокосердим фарисеям? Цілком **можливо**, але це все одно не становить суперечності. У давні часи люди часто мали кілька імен. Тесть Мойсея був відомий як Реуїл і як Їтро (Вихід 2:18; 3:1). Гідеон отримав ім'я Єрруббаал після того, як зруйнував жертовник Баала (Суддів 6:32; 7:1; 8:29, 35). У 2 Царів 15 батько царя Йотама називається як Азарія (вірш 7), так і Уззія (вірш 32). Імена різні, але вони належать одній особі (пор. 2 Хронік 26:1–23; Ісаї 1:1). Апостола Петра іноді називають Петром, Симоном, Симоном Петром і Кифою (Матвія 14:28; 16:16; 17:25; Івана 1:42; 1 Коринтян 1:12). У наш час також можна згадати кількох людей, яких називають різними іменами. Тому можливо, що Єгояда також був відомий як Варахія.

Можливо також, що Єгояда був дідом Захарії, а Варахія – його батьком. Термін «син» у Святому Письмі вживається в кількох значеннях. Крім використання цього слова для позначення сина внаслідок народження, автори книг Біблії використовували його для позначення 1) зятя (1 Самуїла 24:16; пор. 18:27), 2) онука (Буття 29:5), 3) нащадка (Матвія 1:1), 4) сина внаслідок створення, як у випадку Адама (Луки 3:38), 5) сина за освітою (тобто учня, 1 Самуїла 3:6) тощо. Хоча фактично Мефібошет був «сином Йонатана, сина Саула» (2 Самуїла 4:4; 9:6), Святе Письмо одного разу називає його просто «сином Саула» (2 Самуїла 19:24). Це лише кілька прикладів використання терміну «син» на позначення онука в Біблії.

Хоча цілком можливо, що Захарія був сином Варахії та **онуком** Єгояди, і хоча також може бути, що імена Варахія та Єгояда стосувалися однієї особи, насправді в Матвія 23:35 Ісус міг навіть не мати на увазі «Захарію, сина Єгояди», про якого йдеться в 2 Хронік 24:20. Дійсно, неможливо довести, що Ісус, докоряючи фарисеям, згадав саме «Захарію, сина Єгояди». Можна було б логічно аргументувати, що Захарія, про якого згадував Ісус, насправді був одним із «малих» пророків, який проповідував за днів Езри (Езри 5:1), приблизно **через** 400 років після

Захарії, сина Єгояди. Насправді, всупереч твердженням скептиків, що імені Варахії немає в Старому Заповіті, Захарія, малий пророк, названий «сином Берехії (у Септуагінті пишеться Варахія), сина Іддо» (Захарія 1:1; пор. Езри 5:1; 6:14). Хоча автори книг Старого Заповіту не написали про його смерть, Ісус, Син Божий, міг знати, як він помер, і це також могло бути відомо через єврейське передання.

Слід пам'ятати, що Старий Заповіт – не єдине джерело інформації для текстів Нового Заповіту щодо того, що відбувалося від створення світу до приходу Христа. Автори новозавітних книг були натхнені Богом (пор. 2 Петра 3:16; 1 Коринтян 14:37; Івана 16:13). Звідки Павло знав, що «Янній і Ямврій протиставилися Мойсеєві» (2 Тимофія 3:8), коли імена ворожбитів фараона не згадуються в Старому Заповіті? Звідки Юда знав, що архангел Михаїл і диявол «сперечалися про тіло Мойсея» (Юди 9), коли жоден старозавітний автор не згадує про таку подію? Павло та Юда або знали про ці факти з єврейського передання та записали їх під Божим натхненням, або Бог чудесним чином відкрив їм цю інформацію. Так само в Матвія 23:35 Ісус міг просто мати на увазі смерть одного з останніх старозавітних пророків, яка не була записана в Старому Заповіті, але була відома Богу і, можливо, зберіглася в єврейських переданнях.

Ризикуючи занадто розтягти роз'яснення щодо існування кількох розумних пояснень слів Ісуса, записаних у Матвія 23:35 (та інтелектуальної нечесності скептиків у їх заявах про помилковість цього уривку), необхідно звернути увагу на інше пояснення. Багато хто **припускає**, що Ісус мав на увазі старозавітного мученика на ім'я Захарія. Однак уважніший розгляд промови Ісуса може виявити дещо інше. Він дорікнув фарисеям, згадавши Захарію, сина Варахії, сказавши: «**якого вбили ви між храмом і жертовником**» (23:35).

Зверніть увагу, що Ісус звертався до своїх ворогів у першому столітті, кажучи їм, що це вони «вбили» Захарію, сина Варахії. Пряме прочитання цього уривка, без припущення, що Захарія був одним із понад двох десятків осіб із таким ім'ям у Старому Заповіті, може означати, що фарисеї самі вбили праведного чоловіка на ім'я Захарія. Можливо, його слухачі, подібно до фарисея Савла з Тарса в Книзі Дії, відчували потребу вбити праведного пророка, який докоряв їм за їхні безбожні дороги. Матвія 23:35 жодним чином не суперечить будь-яким іншим текстам Святого Письма.

23:39 аПсалом 117:26

24:7 аNU-текст опускає *і пошести*.

24:15 аДаниїла 11:31; 12:11

ЧИ НАСТАНЕ ВЕЛИКА СКОРБОТА?

У Євангелії від Матвія 23 записано багато дорікань Ісуса юдейській владі Його днів. У вірші 38 Він проголосив, що дім євреїв залишиться порожнім. Потім Він зі Своїми учнями вийшов за межі храмового комплексу, але зупинився на деякій відстані від нього й продовжив той самий монолог. Він звернув увагу учнів на храм і сказав: «…не залишиться тут каменя на камені, який не буде зруйнований» (Матвія 24:2). Така заява була б шокуючою та жахливою для цих напищених євреїв, які так пишалися своїм храмом. Наодинці учні поставили Ісусу два запитання: 1) «Коли це буде (тобто, зруйнування храму)?» і 2) «Яка ознака Твого приходу та кінця віку?» (Матвія 24:3). Відповідаючи на ці запитання, Ісус розрізнив зруйнування храму з одного боку та настання кінця світу з іншого. Тим самим Він показав, що це абсолютно окремі події.

Ісус почав Свою відповідь з окреслення численних ознак, які мали відбутися перед руйнуванням храму. По-перше, багато хто прийде «під Його ім'ям» (вірш 5). І насправді, напередодні падіння Єрусалима в 70 році н.е. з'явилося багато фальшивих месій, які видавали себе за Христа. Йосип Флавій, єврейський історик першого століття, написав, що таких месій стало ще більше перед самою облогою міста[15]. Гамалиїл також посилався на таких осіб у той період часу (Дії 5:34–37), і Павло попереджав про фальшивих «апостолів Христа» (2 Коринтян 11:13).

По-друге, Ісус сказав, що поширюватимуться вісті про «війни та чутки воєнні», «але це ще не кінець» (вірш 6). Римляни вели численні війни проти різних менших народів, коли Рим прокладав свій шлях до всесвітнього панування. У той же час Рим був змушений постійно придушувати різні повстання та бунти серед підкорених ним народів. Йосип Флавій підтверджує цей факт[16]. «Кінець», згаданий у цьому вірші, стосувався кінця існування храму, а не кінця світу.

По-третє, Ісус передбачив голод, епідемії та землетруси (вірш 7). Це задокументований історичний факт, що протягом років, що передували руйнуванню Єрусалима, мали місце голод і землетруси. Зокрема, масовий голод був під час правління імператора Клавдія (Дії 11:28; близько 47 року н.е.). Під час правління Нерона в 60–70 роках н.е. сталася незвичайна кількість сильних землетрусів, які знищили багато міст Малої Азії[17]. Появу цих ознак у період між часом, коли Ісус казав про це (30 рік н.е.) і руйнуванням храму (70 рік н.е.) можна розглядати як пряме справдження слів Ісуса. Але якщо слова Ісуса стосуються майбутньої події, то вони просто не мають сенсу, оскільки протягом останніх майже 2000 років по всьому світу відбувалися землетруси та спалахи голоду, і те, що вони відбуваються сьогодні, не є особливою ознакою.

По-четверте, Ісус далі заявив, що апостолів будуть ненавидіти, переслідувати та навіть убивати (вірш 9). Петро, Павло, Яків (Дії 12:2) і Яків Алфеїв були страчені ще до руйнування Єрусалиму. Ісус також сказав, що з'являться фальшиві пророки, через яких багато християн спокусяться, а беззаконня поширюється (вірші 10–13). У міру посилення тиску переслідувань протягом перших десятиліть християнства віра багатьох занепала. Відступництво стало поширеним явищем. Саме в такі смутні часи фальшиві вчителі залишили свій відбиток в історії, скориставшись духовним сум'яттям, сумнівами та слабкістю людей (Матвія 7:15; Дії 20:29–30; 1 Тимофія 4:1; 2 Петра 2:1–2).

Ісус сказав, що як тільки всі ці ознаки (лже-христи, війни/чутки про війни, голод/землетруси, переслідування, смерть апостолів, відступництво багатьох, поява лжепророків і проголошення євангелія по всьому світу) здійсняться, тоді й прийде «кінець» (вірш 14). Тобто буде зруйновано храм і Єрусалим, настане кінець формальній релігії юдаїзму та всій старозавітній системі. Ісус також сказав, що цей кінець настане, коли на святому місці стане «гидота спустошення» (вірш 15). Він застосував пророцтво Даниїла 9:27 до присутності римської армії під час руйнування Єрусалиму та храму (Луки 21:20).

Ознаки «кінця» Єрусалиму (24:4–14)
Лжехристи
Війни
Голод, пошесті, землетруси
Переслідування та вбивство апостолів
Відступництво від віри
Лжепророки
Проголошення євангелія

Отже, Ісус закликав вірних у Юдеї «втікати в гори» (вірш 16). Історія зафіксувала дивовижний факт щодо падіння Єрусалиму. З наближенням 70 року нашої ери єврейські християни сприйняли вторгнення римських військ у Палестину як означений Христом знак. Побачивши римську військову машину «на повному ходу», єврейські християни кинули все і втекли до Пелли, села на схід від Йордану в Переї, приблизно в 25 км на південь від Галилейського моря[18]. Таким чином, коли Бог виливав Свій гнів на невіруючих євреїв, Він подбав про безпечну втечу тих євреїв, які стали християнами.

Ісус провістив, що «горе» буде тим, хто під час прийдешніх труднощів матиме додаткові тяготи, пов'язані із захистом і доглядом за дітьми, особливо якщо вони припадуть на зиму чи суботу (вірші 19–20). Виношування дітей та догляд за ними – це складна справа вже сама по собі, але вона стає неймовірно складною, коли жінка змушена тікати, рятуючи своє життя. Так само й врятуватися від натиску нещадної військової сили було б значно складніше взимку. І діти, і дорослі однаково потерпали б від холоду і голоду. Натяк на ускладнення, пов'язані з суботою, стосується того факту, що єврейська влада все ще змушуватиме дотримуватись суботи і закриватиме міські брами в цей день (Неемії 13:19). Таким чином, у цих двох віршах йдеться про перешкоди під час втечі при облозі Єрусалиму.

Далі Ісус сказав, що під час тих подій буде «велике горе», яке буде гірше, ніж будь-коли, і багато людей втратять своє життя (вірші 21–22). Тим, хто живе після 70 року нашої ери, важко зрозуміти масштаби скорботи, яку зазнали люди під час руйнування Єрусалиму. На той час євреї з усього світу зібралися разом на святкування Пасхи. Масові страждання, які виникли в результаті облоги міста римською армією, були величезними. Йосип Флавій, очевидець тієї події, натякнув на жорстокість, що супроводжувала облогу, такими словами: «і жодне інше місто не зазнавало таких страждань... від початку світу»[19]. Слова Ісуса «і не буде» показує, що Він мав на увазі час, близький до Його днів, після котрого пройде ще багато часу. Якби Він мав на увазі якийсь період близько кінця світу (як заявляють прихильники доктрини про тисячолітнє царство), Він би не додав таких слів, оскільки для подібних подій у майбутньому не залишилося б часу. Бог міг легко «стерти» кожного єврея з лиця землі; але заради Його Церкви (в якій було багато навернених у християнство євреїв) період тієї «великої скорботи» було скорочено (вірш 22).

Далі Ісус попередив, що напередодні знищення Єрусалиму з'являться лжехристи та лжепророки, які робитимуть магічні трюки, аби змусити людей думати, що вони справжні представники Бога (вірші 23–26). Коли люди стикаються з серйозними та ґрунтовними порушеннями свого життя, вони часто стають легкою здобиччю для тих, хто прагне нажитися на труднощах інших. Ісус попереджав про це явище, адже час руйнування Єрусалима наближався. Коли хтось, навіть у наш час, намагається спокусити людей повірити, що друге пришестя Господа вже незабаром, Ісус каже: «Не вірте!» (вірш 26). Чому? Тому що коли Ісус прийде в кінці часів, це стане відоме всім. Його друге пришестя буде таким же явним і очевидним, як сліпучий спалах блискавки, що озаряє все небо (вірш 27).

На відміну від остаточного повернення Ісуса, Його прихід для суду над Єрусалимом можна буде розпізнати за зовсім іншими ознаками: «Бо де буде труп, там зберуться орли» (вірш 28). Орел, який зазвичай класифікується як різновид грифа через те, що живиться падлом, був

символом римської влади. Його зображення несли різні підрозділи римської армії всюди, куди досягала римська влада[20]. Сучасники Ісуса були добре знайомі з цим фактом. Таким чином, у 70 році нашої ери римські «орли» налетіли на Єрусалим і з'їли «труп» відступницького юдаїзму[21].

Далі Ісус використав кілька дуже образних фраз, які ґрунтуються на апокаліптичній мові Старого Заповіту: «Відразу по тих днях горя сонце померкне, і місяць не дасть свого світла, і зорі падатимуть з неба, і небесні сили захитаються» (вірш 29). Слова «по тих днях горя» означають «після жахливих подій, що відбулися під час облоги міста», яка, за історичними даними, почалася 10 серпня 70 року нашої ери і тривала близько двох місяців. За цей короткий період 1,1 мільйона людей померли в невимовних стражданнях, а 97 000 потрапили в рабство[22]. Після важкої облоги відбулося остаточне знищення міста. Ісус описав його символічною, апокаліптичною мовою, яка нагадує опис знищення Вавилона, записаний в Ісаї 13: «близько Господній день» (вірш 6); «адже небесні зірки і їхні сузір'я не дадуть свого світла, і потемніє, коли сходитиме, сонце, і місяць не дасть свого світла. Я помщуся світові за зло, а безбожним – за їхні гріхи» (вірші 10–11а); «небом захитаю, і земля затрясеться від свого місця» (вірш 13). Потрібно лише прочитати 13-й розділ Книги пророка Ісаї, щоб побачити, що ці твердження стосуються падіння Вавилонської імперії під натиском мідійців у VI столітті до нашої ери. У подібних висловах Ісая зобразив і знищення Едому, говорячи про те, що всі небесні сили пропадуть і обсипляться, а небо звернеться, як сувій (34:4). Пророк Єзекіїл зобразив долю Єгипту як затемнення зірок, місяця та сонця (32:7). Немає сумніву в тому, що така мова є дуже образною і гіперболічною, яка має справити певне враження, створити бажаний ефект у свідомості слухача, і її не треба сприймати буквально. Якщо Бог може зображувати повалення Вавилону, Єгипту та Едому такою екстравагантною, драматичною мовою, Він, безсумнівно, може зробити те саме, провіщаючи зруйнування Єрусалиму в 70 році нашої ери.

«І тоді з'явиться ознака Сина Людського на небі» (вірш 30). Іншими словами, коли «померкне» єврейський храм, «захитається» єврейська спільнота та «впаде» єврейська влада під натиском імперського Риму, це буде знаком чи сигналом того, що Христос прийшов судити Ізраїль. Це Він навів нещастя, яке спіткало єврейський народ. Ісус зробив саме те, про що Він сказав Каяфі й що той міг побачити на власні очі: «Син Людський прийде на хмарах небесних» (Матвія 26:64). Євреї знали, що така мова була цілком доречною для описання прояву Божого гніву в історії. Коли Бог карав Єгипет у давні часи, Він «в'їхав на легкій хмарі й прибув в Єгипет» (Ісаї 19:1) – це доволі колоритний спосіб уявити Божу помсту. (Примітка: використання слова «племена» стосується усіх єврейських колін по всьому світу, які оплакуватимуть крах національної релігії юдаїзму).

Після цього, при звуку гучної сурми, Бог пошле Своїх ангелів зібрати всіх обраних (вірш 31). Як повідомляють історики, як тільки протидія євреїв християнству (відображена в Книзі Дій) припинилася в 70 році нашої ери, справжній Божий народ (тобто Церква Ісуса Христа, «рід обраний», «святий народ», 1 Петра 2:9) почав відчувати неперевершену ефективність. Звук сурми євангелія був чутний чіткіше, ніж будь-коли. Слово «ангел» є звичайним грецьким словом, що означає «посланець». Цілком імовірно, що в цьому уривку йдеться про посланців євангелія, які через проповідь Слова збирали людей з усього світу до «обраного народу». Така фразеологія нагадує оголошення ювілейного року (Левіт 25), коли кожного 50-го року віруюча єврейська громада сурмила в баранячий ріг по всій землі та проголошувала настання року звільнення або визволення.

Потім Ісус розповів коротку притчу про смоківницю (вірші 32–33). М'які бруньки та нове листя на ній служать ознаками наближення літа. Подібним чином і ознаки, які надав Ісус, точно вказували час, коли Єрусалим мав бути зруйнований. Як тільки вірні учні почнуть спостерігати за появою цих знаків, вони зрозуміють, що місто от-от буде взято в облогу римською армією. Тоді вони могли очікувати свого «визволення» (Луки 21:28), тобто застосувати даний їм за Божим провидінням план втечі та отримати визволення від переслідувань з боку єврейської влади. Повторення займенника другої особи множини є ще одним доказом того, що Ісус мав на увазі сучасне Йому покоління, а не майбутні покоління людей: «Так і **ви**, коли все це побачи**те**...» (вірш 33).

Ісус завершив відповідь на перше запитання Своїх учнів такими словами: «Не мине цей рід, як усе це збудеться» (вірш 34). Покоління, до якого Він звертався, ще житиме, коли «все це» станеться. Тому кожна окрема ознака, яку вказав Ісус, мала з'явитися протягом того покоління. Однак деякі припускають, що грецьке слово, яке означає «покоління» (*генеа*), також можна перекласти як «раса», і тоді виходить, ніби Ісус просто казав, що єврейська раса не зникне, доки з ними не станеться все це. Але в такому випадку виходить, що Ісус передрік євреям, що станеться з їхньою расою, а потім сказав, що їхня раса не зникне, доки з ними не станеться всього того, що мало статися, – абсурдно зайва ідея. Навіщо Богу оголошувати долю групи людей, а потім запевняти їх, що вони все ще житимуть до тих пір і зазнають цієї долі? Очевидно, що Бог ніколи не розповів би їм конкретні особливості їхньої долі, якщо на той час їх вже не буде на світі, щоб відчути їх на власному досвіді. Справа в тому, що слово «покоління» неодноразово вживається в Євангелії від Матвія на позначення тих, хто живе в певний період часу (Матвія 1:17; 11:16; 12:39–43; 23:36). Насправді, в Матвія 23:36–39, у тому самому контексті, що й у Матвія 24, Ісус говорив про сучасне населення Єрусалиму як про «покоління», яке Він прагнув «зібрати» і чий дім «залишиться порожнім».

Вірш 35 слугує перехідним віршем, з якого Ісус почав відповідати на друге запитання учнів. Він рішуче розрізнив зруйнування Єрусалиму, про яке Він говорив до цього, і настання кінця світу або Його друге пришестя. Навіть якби учні й не запитали Його про «кінець світу», Ісусу було б доречно розглянути це питання, щоб між ними не виникло плутанини. Тому Він натякнув на «той день», тобто день, коли «небо і земля проминуть» (вірш 35), настане кінець світу і Христос прийде знову (вірш 3). Таким чином, вірші 36–51, а також весь 25-й розділ, стосуються кінця світу. Перший пункт Ісуса полягав у тому, що ті, хто звертає належну увагу на ознаки, можуть точно визначити час зруйнування Єрусалиму, але ніхто не може точно визначити день повернення Христа. Насправді не буде абсолютно ніяких ознак, які б сповістили людей про наближення другого пришестя. Вірші 37–39 чітко показують, що життя на землі триватиме, як і завжди, у «звичайних справах». Остаточне повернення Ісуса буде абсолютно неочікуваним і не буде жодних ознак, які б попереджали про його наближення (1 Солунян 5:2; 2 Петра 3:10).

При ретельному вивченні в контексті та в світлі історичних даних стає очевидно, що вірші в Матвія 24, які прихильники тисячолітнього царства на землі застосовують до останніх часів, насправді стосуються зруйнування Єрусалима римською армією в 70 році нашої ери. Немає жодних сумнівів, що у світі буде багато горя та скорботи. Християни навіть запевняють у цьому (2 Тимофія 3:12; Івана 16:33; Дії 14:22). Християни завжди терпіли й терпітимуть скорботи. Але в майбутньому не буде окремого періоду «великої скорботи», від якого святі будуть позбавлені, як це описують прихильники тисячолітнього царства на землі. Світ цілком може пережити Третю світову війну. На людство можуть обрушитися жахливі нещастя. Але такі майбутні події в жодному разі не стануть виконанням того, чого навчає Біблія, адже вона просто не навчає, що в майбутньому на землі настане семирічний період «великої скорботи», кульмінацією якої стане битва Армаґедон.

[24:37–39] *Ісус підтвердив історичність Ноєва потопа.*

25:13 aNU-текст опускає закінчення цього віршу.

[25:46] Богобоязних людей навряд чи дивує, що невіруючі відкидають ідею про вічні муки за гріхи. Проте дещо дивно, що все більше людей, які вірять у Бога, відкидають ідею про вічне покарання для грішників. Згідно з однією популярною нині ідеєю, після своєї смерті злі люди страждатимуть деякий час, але зрештою їх буде просто «знищено».

Одна з багатьох проблем із цією ідеєю полягає в тому, що вона не може належним чином відповідати заяві Ісуса, записаній у цьому вірші. Пояснивши, як Бог відділить праведних від неправедних під час Суду (25:31–45), Ісус завершив розповідь такими словами: «І підуть ті на вічне покарання, а праведні – на життя вічне» (25:46). Тут Ісус використав те саме грецьке слово *аіоніос* на позначення тривалості як пекла, так і раю. Отже, все, що можна сказати про тривалість раю, можна сказати і про тривалість пекла. Якщо пекло не триває вічно, то і рай теж.

Зверніть увагу на те, що шанований учений Дж. Макгарві сказав про використання слова *аіоніос* у Матвія 25:46 –

> що б не означало це грецьке слово в кінці цього речення, воно означає й на початку; оскільки **незмінним правилом екзегези є те, що слово, повторене таким чином у тому самому реченні, повинно розумітися в тому самому значенні, якщо тільки контекст або природа підмета не вказують на гру слів**. А в контексті цього вірша немає нічого, що вказувало б навіть на найменшу різницю в значенні цього слова, і за природою підмета також не можна визначити, що покарання, про яке йдеться, є менш тривалим, ніж життя. Всіма визнано, що у виразі «вічне життя» цей термін має повну силу, і тому марно і абсурдно заперечувати, що він має таку ж силу й у виразі «вічне покарання». «Вічне покарання» у цьому вірші є таким самим, що й «вічний вогонь» у вірші 41. Покарання буде вогнем, і воно триватиме вічно[23].

Якщо покарання тимчасове, то і небеса також. За контекстом і мовою вони пов'язані між собою. Ісус хотів, щоби учні розуміли небеса як місце постійного щастя так само, як і пекло як місце постійних мук.

26:3 aNU-текст опускає *книжники*.
26:26 aУ М-тексті – *подякувавши*.

[26:26–27] В оповіданнях Матвія та Марка (14:22–23) про встановлення Вечері Господньої Ісус благословив спочатку хліб, а потім чашу. Однак Лука пише, що Ісус спочатку благословив чашу (22:17–19). Чи є ця різниця в оповіданнях прикладом невідповідності, коли натхненні автори суперечать один одному?

Безумовно, Ісус встановив Вечерю Господню лише **один раз**, і благословив спочатку або хліб, або чашу. Він не робив цього і так, і інакше. Отже, чи можемо ми зрозуміти ці тексти таким чином, щоб не дискредитувати Біблію, визнаючи, що Ісус не робив це обома способами? Тієї ночі, коли Ісус встановив Вечерю Господню, як саме Він це зробив – хліб, потім чаша, чи чаша, а потім хліб?

Очевидно, що автори біблійних оповідань не завжди намагалися представити певну подію в хронологічній послідовності. Лука цілком міг розглядати святкування Пасхи та встановлення Вечері Господньої тематично. У такому разі суперечності не було б. Однак для цього конкретного випадку є інше правдоподібне пояснення. Уважно прочитайте оповідання про цю подію в Луки 22:7–20, і зверніть увагу на те, що Ісус заснував Вечерю Господню в кінці святкування єврейської Пасхи. Потрібно дуже уважно розрізнити обидві події, особливо тому, що для обох використовувалися ті самі елементи, і тому що перша була прообразом другої. Заколення пасхального ягняти в юдаїзмі передбачало смерть Ісуса Христа, Який став «нашою Пасхою» (1 Коринтян 5:7).

Лука фактично двічі посилається на «чашу» – у вірші 17 та у вірші 20. Першу «чашу» прийняли під час святкування Пасхи, а друга «чаша» була частиною встановлення Вечері Господньої[24]. Отже, Лука не протирічить Матвію та Марку, визначаючи той самий порядок прийняття Вечері Господньої, тобто спочатку хліб, а потім чаша. Слова Луки «так само» у вірші 20 відносяться до фрази «і взявши хліб», а «по вечері» відносяться до хліба і чаші Вечері Господньої.

Апостол Павло додатково підтверджує цей факт в описі цієї події в 1 Коринтян 11:23–29. (Зверніть увагу на те, як він зображує послідовність подій). Павло навмисно наголошує на порядку прийняття Вечері, який запровадив Ісус, – хліб/чаша і їжте/пийте. Він навіть пояснює, що чаша, яка є частиною Вечері Господньої, була прийнята «після вечері», тобто, після пасхальної трапези. Отже, «чаша» в Луки 22:17–18 була частиною пасхальної трапези, а не Вечері Господньої, яка згадується у вірші 20 після пасхальної трапези та після хліба Господньої Вечері. Перша відсилка на «чашу» у вірші 17 пов'язана зі споживанням пасхальної трапези у віршах 15–16, тоді як друга відсилка на «чашу» стосується Вечері Господньої. Лука погоджується з Матвієм і Марком у тому, що коли Ісус встановив Вечерю Господню, Він спочатку взяв хліб, а потім чашу. Тож, між цими оповіданнями немає жодного протиріччя.

26:28 aNU-текст опускає *Нового*.

26:31 аЗахарії 13:7

[26:28] *Дивіться коментарі до Дії 2:38 щодо вислову «на відпущення гріхів».*

[26:31] *Ще одне дивовижне месіанське пророцтво.*

[26:34] *Дивіться коментарі до Марка 14:30.*

[26:52] Докір Ісуса Петру різко контрастує з ісламом і Кораном, які схвалюють збройний конфлікт і війну для просування ісламу (Сура 8:39, 57, 59–60, 65, 67–69; Сура 4: 101–104).

26:59 aNU-текст опускає *та старші*.

[26:63] Навіть випадковий спостерігач у першому столітті міг визначити, що суд над Ісусом був незаконним і що в такому разі винесений вирок слід було однозначно відхилити. По-перше, візьміть до уваги той факт, що кілька свідків, які були приведені на суд, надавали неправдиву інформацію, що можна було легко перевірити. Марк написав, що «багато хто неправдиво свідчив проти Нього, але ті свідчення не збігалися» (14:56). У Второзаконня 19:16–19 Мойсей написав, що якщо свідок виявиться фальшивим, його має спіткати доля, призначена для особи, проти якої він свідчив. Однак очевидно, що не було проведено розслідування щодо неправдивих свідчень тих людей. Не було й призначено жодного покарання тим свідкам за порушення дев'ятої заповіді, яка говорить: «Не даватимеш неправдивого свідчення проти свого ближнього» (Вихід 20:16).

По-друге, подумайте про те, що Ісуса засудили навіть не на підставі заяв свідків. Натомість первосвященик змусив обвинуваченого свідчити проти себе самого. Мойсей прямо забороняв будь-які подібні дії: «*Тільки* за свідченням двох свідків чи трьох свідків *може* померти *засуджуваний на* смерть, – не *може* померти за свідченням *лише* одного свідка» (Второзаконня 17:6). Після того як Ісус визнав, що Він Син Божий, первосвященик вчинив ще одну незаконну дію. Матвій пише, що «первосвященик роздер свій одяг, кажучи: Він сказав богохульство! Яких ще потребуємо свідків?» (вірш 65). Проте Левіт 21:10 забороняє первосвященикові розривати свій одяг: «А вищий від своїх братів священик, на голову якого *було* полито олію помазання, і який був посвячений, щоб одягати ризи, – не відкриє своєї голови і не роздиратиме своїх риз». Далі в Книзі Левіт говориться, що первосвященик не міг роздирати свій одяг навіть у жалобі за батьком чи матір'ю. Каяфу слід було осудити на місці, а незаконний суд над Ісусом негайно припинити.

Але сумна правда полягає в тому, що нікого на тому суді не хвилювало, чи був той судовий процес законним чи ні, і навіть якщо декого це і хвилювало, їм не вистачило сміливості заявити про це. Ісус був схоплений зрадником, засуджений злими, аморальними суддями та вбитий за фальшивими звинуваченнями. Його смерть є постійним нагадуванням про те, що «для перемоги зла потрібно лише, щоб добрі люди нічого не робили». Тож, давайте вирішимо ніколи не брати участі, активно чи пасивно, у таких судових фарсах. І давайте також вирішимо бути на боці Ісуса, захищаючи Його від лукавого та перелюбного роду, аж поки Він прийде.

[26:67] Старий Заповіт містить численні конкретні пророцтва, що стосуються приходу Христа. Ці пророцтва є абсолютним доказом натхненності Нового Заповіту, оскільки легко підтвердити, що написання Старого Заповіту було завершено за століття до приходу Христа. Дійсно, за вісім століть до приходу Ісуса Христа на землю, пророк Ісая передбачив і докладно описав Його прихід. Зокрема, у чітко месіанському розділі своїх пророцтв Ісая описав жорстоке поводження, яке Христос зазнає від рук Його ворогів: «Я підставив Свою спину для биття, а Свої щоки – для ударів, і Своє обличчя я не відвернув від сорому й оплювання» (50:6).

Зверніть увагу на особливості цього пророцтва. Серед іншого, пророцтво передбачало, що Ісус терпітиме фізичні знущання, включно з тим, що на Нього будуть плювати. Якщо провісник лише висловлював свої здогадки, це був би досить сміливий і відвертий натяк на можливе розгортання подій. Але це передбачення у найдрібніших деталях сповнилося приблизно через 700 років, як і записано в Новому Заповіті. Матвій записує, що на суді перед єврейським первосвящеником Ісусу «плювали… в обличчя та били Його, а інші били по щоках і приговорювали: Пророкуй нам, Христе, хто Тебе вдарив?» Кілька годин потому, коли Ісус був під владою римського прокуратора Понтія Пилата, римські солдати відвели Його до преторії, де весь підрозділ піддав Його численним образам – розділи Його, поклали Йому на голову терновий вінок, який стискав Йому голову, і нещадно глузували з Нього. «І плювали на Нього та, взявши тростину, били Його по голові» (Матвія 27:30; Марка 15:19). Неймовірно, але Ісус передбачив жорстоке поводження з Ним, включаючи оплювання, ще до того, як це сталося (Марка 10:34; Луки 18:32).

Як хтось за 700 років до цих подій міг передбачити щось настільки конкретне, як оплювання? І зауважте, що два окремих випадка цього (на суді первосвященика та з боку римських воїнів) були вчинені злочинцями, яким було байдуже до виконання пророцтва. Передбачити за сотні років наперед, що хтось плюватиме на Ісуса, є доказом натхненності Біблії. Ісая та інші автори біблійних оповідань показують, що вони діяли під впливом надприродної панівної сили та впливу Святого Духа. Сам Бог всесвіту керував ними.

27:10 аЄремії 32:6–9

[26:74–75] *Дивіться коментарі до Марка 14:30.*

27:16 аУ NU-тексті – *Ісуса… чи Варавву.*

27:24 аNU-текст опускає *Праведника.*

[27:30] *Дивіться коментарі до 26:67.*

[27:35] *Ще одне дивовижне месіанське пророцтво.*

[27:44] Порівняння розповіді Луки з оповіданнями Матвія та Марка може трохи спантеличити. Тоді як Лука писав: «**Один** із розп'ятих злочинців лихословив Його, кажучи: Хіба Ти не Христос? Спаси Себе й нас!» (23:39), Матвій і Марк пишуть так:

- «Так само і **розбійники**, розп'яті з Ним, насміхалися з Нього» (Матвія 27:44).
- «**Розп'яті** з Ним також насміхалися з Нього» (Марка 15:32).

Тож, виникає очевидне запитання: чому Матвій і Марк зазначили, що «розбійники» (у множині) зневажали Ісуса, тоді як Лука згадав лише одного, хто насміхався з Нього?

По-перше, цілком можливо, що спочатку обидва розбійники зневажали Христа, але потім один з них покаявся. Слова Ісуса на хресті та Його бажання прощати Своїх кривдників могли спонукати його визнати, що Ісус і справді був Месією. Скільки разів ми самі казали щось, а потім «брали свої слова назад», отримавши додаткову інформацію?

Друге можливе пояснення незначних розбіжностей у євангельських розповідях щодо двох розбійників, розп'ятих поруч з Ісусом, передбачає розуміння фігури мови, відомої як синекдоха. У словнику Merriam-Webster наведено таке визначення цього терміну: «фігура мови, за допомогою якої частина позначається як ціле (наприклад, *п'ятдесят вітрил* на позначення *п'ятдесяти кораблів*), ціле як частина (наприклад, *світ* на позначення *вищого світу*)… або матеріал для позначення того, що з нього зроблене (наприклад, *залізо* у розумінні *виробів з нього*)». Подібно до того, як автори книг Біблії часто використовували фігури мови, такі як порівняння, метафори, сарказм і метонімія, вони також використовували синекдоху. Як видно з визначення, цю фігуру мови можна використовувати у різний спосіб[25]: ціле може позначатися його частиною; частина може позначатися як ціле; час може позначатися його частиною; множина може позначатися одниною та однина може позначатися множиною.

Цілком можливо, що Матвій і Марк використовували множину на позначення однини у своїх розповідях про злочинців, які лихословили Христа на хресті. Щоб ви не думали, що це може

бути поодиноким випадком, зверніть увагу на два інших місця в Святому Письмі, де використовується та сама форма синекдохи:

• У Буття 8:4 сказано, що Ноїв ковчег зупинявся «на **горах** Араратських». Питання: чи ковчег зупинився на одній з гір Арарату, чи на всіх них одночасно? Хоча ковчег і був величезним судном, очевидно, що він зупинився на одній, а не на кількох горах Арарату.

• У Буття 21:7 Сарра запитала: «Хто б сказав Авраамові … що Сарра грудьми годуватиме **дітей**? Адже я в його старості народила сина!». Кожен, хто добре знає Біблію, пам'ятає, що у Сарри була лише **одна** дитина. У певних контекстах може використовуватись синекдоха, і людина вживатиме слово «діти», говорячи про одну дитину (як у випадку Сарри).

Ми повинні пам'ятати, що не потрібно вирішувати всі уявні суперечності, щоб захистити цілісність біблійного оповідання; потрібно показати лише одну або більше **можливостей** узгодження текстів, що розглядаються, щоб спростувати звинувачення в наявності протирічь у Біблії.

[27:45] Ліберальні історики сумно відомі своїми спробами пояснити надприродні явища, про які йдеться в Біблії, просто як природні явища, які неосвічені люди в давнину просто не розуміли. Проте їхні спроби пояснити надприродну темряву під час розп'яття повним сонячним затемненням виявляються неспроможними після вивчення деталей оповіді про це явище[26].

По-перше, відносна темрява при повному сонячному затемненні триває приблизно дві-три хвилини, на відміну від трьох годин темряви під час розп'яття Христа (Марка 15:33). Більше того, суд і розп'яття Ісуса відбулися ближче до свята Пасхи, яке відбувається щороку в один і той самий день одного й того самого місяця. Згідно з Книгою Левіт 23:5, Пасха починалася ввечері 14-го дня першого місяця. Важливим є той факт, що облік єврейського часу ведеться за місячним календарем, де кожен місяць триває за циклом Місяця, починаючи з Молодика. Цей зв'язок можна побачити за допомогою єврейського слова *ходеш*, яке часто перекладається як місяць, і походить від кореня слова, що означає «новий». У контексті це слово або перекладається як «місяць» щодо тривалості часу, або як «Молодик» (новий місяць) на позначення відліку часу. Приклад використання цього слова в останньому значенні можна знайти в розповіді про Давида та Йонатана в 1 Самуїла 20:5: «І сказав Давид Йонатанові: Ось завтра новий місяць, та я *в жодному разі* не повинен сісти з царем, щоби їсти! Тож ти відпустиш мене, і я заховаюся на полі аж до третього вечора!». Тут слово новий місяць (*ходеш*) вжито разом із періодом очікування до «третього вечора» місяця. Таким чином, оскільки розп'яття Ісуса відбулося приблизно в середині місяця під час святкування Пасхи, був уже майже повний місяць, а не Молодик, що є повною протилежністю для сонячного затемнення у видимій і фізичній орієнтації Місяця. Тому темрява під час розп'яття не могла бути сонячним затемненням. Це було явне чудо.

27:46 аПсалом 21:2

[27:50–51] *Дивіться коментарі до Луки 23:44–46.*

[27:60] Існує припущення, що Йосиф з Ариматеї не зміг би прикотити «великий камінь» до отвору гробниці. Ще можна зрозуміти, як одна людина могла перенести тіло Ісуса, обгорнути його в полотно і покласти в гробницю (27:59–60), але як одна людина могла прикотити «дуже великий» (Марка 16:4) камінь до отвору гробниці, де був покладений Ісус?

По-перше, треба взяти до уваги, що Йосиф добре знав цю гробницю, адже вона належала йому і це він висік її у скелі (Матвія 27:60; пор. Ісаї 53:9). Цілком можливо, що він передбачив так, щоб великий камінь можна було легко прикотити до отвору гробниці (навіть одній людині), але коли він вже встав на місце, його могло бути надзвичайно важко відкотити назад (навіть кільком чоловікам). Наприклад, якби вхід у гробницю знаходився нижче, а великий камінь був

закріплений на нахилі меншими каменями та/або знаходився в невеликому заглибленні у землі, Йосиф легко міг би сам прикотити камінь до входу в гробницю.

По-друге, і що важливіше, Йосиф був не сам. Хоча Матвій, Марк і Лука не згадують, що хтось іще допомагав Йосифу прикотити камінь до отвору гробниці, вони також прямо не стверджують і не мають на увазі, що він був один. Насправді, Іван зазначає, що Никодим допоміг Йосифу підготувати тіло Ісуса до поховання, а потім вони «**поклали** Ісуса» до гробниці (Івана 19:42). По правді кажучи, оскільки жоден із авторів Євангелій не вказує, що лише один чи двоє чоловіків поховали Ісуса, незліченна кількість людей (наприклад, слуги Йосифа) могли допомогти йому та Никодиму прикотити «великий камінь» до отвору гробниці Ісуса.

При читанні Святого Письма і особливо Євангелій дослідникам Біблії та скептикам важливо пам'ятати, що біблійні оповідання часто **доповнюють** одне одного. Те, що автори синоптичних Євангелій нічого на написали про те, що Никодим допоміг Йосифу поховати Ісуса, не означає, що Никодим не міг цього зробити або що Іван помилявся. Крім того, просто тому, що автори Євангелій умовчали про інших людей (наприклад, про слуг, яких, ймовірно, мав такий «багатий чоловік», як Йосиф, Матвія 27:57), які могли допомогти Йосифу та Никодиму прикотити великий камінь до отвору гробниці, не означає, що їх не було. Коротше кажучи, ніщо в євангельських розповідях щодо Йосифа з Ариматеї чи великого каменя, що закривав вхід до гробниці Ісуса, не є неможливим чи суперечливим.

27:64 aNU-текст опускає *вночі.*

28:2 aNU-текст опускає *від отвору.*

[28:1 і далі] *Дивіться Спеціальний розділ на стор. 33 коментарів до Луки щодо відповідності розповідей про воскресіння Христа.*

[28:1–6] Відповідно до Марка 16:4, Луки 24:2 та Івана 20:1, до того часу, як Марія Магдалина та інші жінки дісталися до гробниці Ісуса в перший день тижня після розп'яття Христа, великий камінь, що закривав вхід до неї, вже було відкочено. З іншого боку, Матвій пише, що камінь було відкочено вже після того, як жінки «навідалися до гробу». Насправді, на перший погляд здається, що Матвія 28:1–6 вказує на кілька важливих подій, свідками яких стали жінки.

Як можна пояснити цей уривок з огляду на той факт, що автори інших Євангелій чітко зазначають, що великий камінь, який закривав отвір гробниці, було відкочено **до того**, як прийшли жінки?

Пояснення цієї «проблеми» полягає в тому, що події в Матвія 28:1–6, не були записані в хронологічному порядку. Матвій не мав на меті підвести до висновку на основі цього місця Святого Письма, що жінки насправді бачили, як камінь було відкочено від отвору гробниці Ісуса. Навпаки, згідно 6-го віршу «Христос уже воскрес; і тому землетрус і події, що його супроводжували, мали відбутися раніше за часом, до якого натхненний автор повертається у своїй розповіді»[27]. Вірші 2–4 більше нагадують виноску (пояснюючи події, що відбулися до приходу жінок), і жодним чином не є ознакою переконання Матвія в тому, що жінки прибули до гробниці, коли вона ще була закрита.

Справа в тому, що автори біблійних оповідань не завжди писали про події в їх суворій хронологічній послідовності. У першій книзі Біблії є кілька прикладів опису подій скоріше за темою, ніж за хронологією. Буття 2:5–25 не є продовженням Буття 1:1 – 2:4, а просто містить більш докладну інформацію про деякі події, згадані в Буття 1. Деякі події, записані в Буття 10, відбулися після випадку з Вавилонською вежею (Буття 11). І ряд подій у Буття 38, пов'язаних із Юдою та Тамарою, відбулися в той самий час, що й події, описані в розділах 39–50. Подібно до вчителя, який розповідає історію та вставляє в неї інформацію про те, що головний герой робив у минулому або робитиме в майбутньому, автори книг Біблії час від часу «забігають» уперед, вставляючи доречний матеріал «у дужках».

Вивчення принципів побудови оповідання Матвієм (та іншими авторами книг Біблії) швидко дає зрозуміти, що автор цього Євангелія інколи будував свою розповідь у тематичному, а не суворо хронологічному порядку, і Матвія 28:1–6 є лише одним із прикладів цього.

28:9 aNU-текст опускає першу частину вірша.

[28:18–20] Справжнє християнство, яке ґрунтується лише на Новому Заповіті, розповсюджується за принципами миру і ненасилля. А «абсолютною вимогою» ісламу є **підкорення/навернення** всього світу. На відміну від цього, абсолютною вимогою новозавітного християнства є **проповідь євангелія** всьому світові через поширення звістки про спасіння – незалежно від того, сприймають її люди чи ні. З християнської точки зору будь-який примус не є припустимим. Ісус Христос ніколи нікого не примушував вірити в Нього чи слідувати за Ним, хоча Він, безумовно, мав силу зробити це, якби забажав. Хрестові походи, іспанська інквізиція та всі інші насильницькі дії «в ім'я» Христа та християнства, чинилися в повній суперечності вченню Нового Заповіту, і ті, хто чинив це зло, не мали ані повноважень, ані санкції Христа на вчинення таких дій.

28:19 aM-текст опускає *Тож.*

[28:19] Багато релігій виступають проти концепції Трійці, хоча Біблія чітко навчає про це. Наприклад, у Корані написано: «…не кажіть: «Трійця!». Припиніть, адже так буде найкраще для вас. Воістину Аллах є Єдиним Богом. Він пречистий і далекий від того, щоб у Нього був син» (Сура 4:171–172).

[28:19] Відповідно до граматичної будови наказу, учнями стають через навчання та хрещення. Отже, хрещення передує тому, щоб стати учнем Христа[28].

28:20 aNU-текст опускає *Амінь.*

КІНЦЕВІ ПРИМІТКИ

1. Henry Foster (1974), *The Preacher's Complete Homiletic Commentary on the Epistles of St. Paul the Apostle to the Corinthians* (Grand Rapids, MI: Baker), стор. 6-7.
2. *Barnes' Notes* (Electronic Database: Biblesoft).
3. William Gesenius, (1979 reprint), *Hebrew and Chaldee Lexicon* (Grand Rapids, MI: Baker), стор. 552.
4. Більше про логічну майстерність Ісуса див. Dave Miller (2019), *Is Christianity Logical?* (Montgomery, AL: Apologetics Press).
5. Walter Bauer (1979), *A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature*, ed. William Arndt and F. Wilbur Gingrich; revised by F.W. Gingrich and F.W. Danker (Chicago, IL: University of Chicago Press), second edition, стор. 455.
6. Miller (2019).
7. J.W. McGarvey (1875), *Commentary on Matthew and Mark* (Delight AR: Gospel Light), стор. 121.
8. W.E. Vine (1966), *An Expository Dictionary of New Testament Words* (Old Tappan, NJ: Fleming H. Revell), 3:302.
9. Там само.
10. A.T. Robertson (1931), *Word Pictures in the New Testament* (Nashville, TN: Broadman), 1:163.
11. R.K. Harrison (1982), "Fig, Fig Tree," *International Standard Bible Encyclopedia*, ed. Geoffrey Bromiley (Grand Rapids, MI: Eerdmans), 2:302.
12. Там само.
13. Там само, 2:301-302.
14. Miller (2019).
15. Flavius Josephus (1974 reprint), *Antiquities of the Jews*, trans. William Whiston (Grand Rapids, MI: Baker), XX.V.1 and XX.VIII.6. Flavius Josephus (1974 reprint), *The Wars of the Jews*, trans. William Whiston (Grand Rapids, MI: Baker), II.XIII.4.
16. *Antiquities of the Jews*, XX.
17. Cornelius Tacitus (1805), *The Works of Cornelius Tacitus*, trans. Arthur Murphy (London: John Stockdale), Annals, XII.43/58; XIV.27; XV.22.
18. Loraine Boettner (1957), *The Millennium* (Phillipsburg, NJ: Presbyterian and Reformed), p. 201. Craig Keener (1993), *The IVP Bible Background Commentary* (Downers Grove, IL: Intervarsity Press), p. 113. Marvin Wilson (1989), *Our Father Abraham: Jewish Roots of the Christian Faith* (Grand Rapids, MI: Eerdmans), p. Pamphilius Eusebius (2005), *Church History*, Christian Classics Ethereal Library, http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf201.toc.html, 3.5.3. Si Sheppard (2013), *The Jewish Revolt AD 66-74* (Long Island City, NY: Osprey Publishing), pp. 10-14. Mordechai Gichon (1981), "Cestius Gallus' Campaign in Judaea," *Palestine Exploration Quarterly*, 113:56.
19. *The Wars of the Jews*, V.10.5.
20. John Lightfoot (no date), *A Commentary of the New Testament from the Talmud and Hebraica*, Philologos.org, http://philologos.org/__eb-jl/default.htm, 24:28. Див. також William Arndt and F.W. Gingrich (1957), *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature* (Chicago, IL: University of Chicago Press), стор. 19—"eagle symbol of swiftness."
21. Foy Wallace (1960), *God's Prophetic Word* (Oklahoma City, OK: Foy Wallace, Jr., Publications), стор. 252.
22. Josephus, *The Wars of the Jews*, VI.9.3.
23. McGarvey, pp. 221-222.
24. J.W. McGarvey and Philip Pendleton (no date), *The Fourfold Gospel* (Cincinnati, OH: Standard Publishing), стор. 658.
25. D.R. Dungan (1888), *Hermeneutic*s (Delight, AR: Gospel Light), reprint, стор. 300-309.
26. Branyon May (2017), "Was the Darkness of the Crucifixion Merely an Eclipse?" Apologetics Press, http://apologeticspress.org/APContent.aspx?article=5459.
27. Edward Robinson (1993), "The Resurrection and Ascension of Our Lord," *Bibliotheca Sacra*, 150:9-34, January, first published in 1845, стор. 17.
28. Більше про необхідність хрещення див. Dave Miller (2019), *Baptism & the Greek Made Simple* (Montgomery, AL: Apologetics Press).